

www.facebook.com/joghistoria

XXII. évfolyam 2. szám

(2017. november)

JOGHISTÓRIA

• az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata •

Látogatás a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-
végrehajtási Intézetben

4. oldal

A TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- HORVÁT FELSZÓLALÁSOK A MAGYAR PARLAMENTBEN
- AZ ÖNGYILKOSSÁG BÜNTETŐJOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK RÖVID TÖRTÉNETE

[tdk hírek]

- A MÁJT TDK II. FÉLÉVES PROGRAMTERVE

[jog és kultúra]

- HEGYMENET
- NE BÁNTSÁTOK A FEKETERIGÓT!

ISSN 2062-9699

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[**alkotmány- és jogtörténet**]

Kárász Marcell: A vég kezdete – a nyilas hatalomátvétel és annak alkotmányjogi vonatkozásai.....	4
Papp Eszter: Hűtlenségi perek – egy asszony töténete a Rákóczi-szabadságharcból.....	9
Radi Ingrid: Horvát felszólalások a magyar parlamentben.....	13
Sall Zsófia: Gróf Széchenyi István: Stádium – Megint s megint szüntelen.....	21
Szabó András: A kivételes hatalom szabályozásának rövid története	26
Szabó Patrik: Az öngyilkosság büntetőjogi szabályozásának rövid története	30
Vántus Bolgárka: Polgárok a törvénykezésben: esküdtbíróságok Magyarországon	36

[**jog és kultúra**]

Filmajánló • Ne bántsátok a feketerigót!.....	41
Könyvajánló • Hegymenet – Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon	42

[**tdk hírek**]

Barkóczi Dávid, Nagy Virág Eszter: Bemutatkozik a MÁJT TDK.....	43
Barkóczi Dávid: Látogatás a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.....	44
Kovács Ákos: A Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör második féléves programterve	46

[alkotmány- és jogtörténeti rejtvény]	47
--	----

A címlapon a kecskeméti városháza, valamint a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet II. számú objektuma előtt készült csoportkép látható. A fényképet készítette: Zánócz Gréta.

© Barkóczi Dávid, 2018

© A szerzők, 2017

© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2017

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: **joghistoria@gmail.com**

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képeßy Imre

Főszerkesztő:

Barkóczi Dávid

ROVATVEZETŐK

Barkóczi Dávid

(Alkotmány- és jogtörténet)

Kovács Ákos

(TDK hírek, Jog- és kultúra)

Sall Zsófia

(Jog- és kultúra)

Zanócz Gréta

(Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény)

KORREKTÚRA

Barkóczi Dávid

dr. Képeßy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS, TÖRDELÉS

Barkóczi Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és
Jogtörténeti Tanszék
(Cím: 1053 Budapest,
Egyetem tér 1-3., II. em. 211.;
Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2018. február 22.

Kedves Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntelek Titeket! Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár több mint két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány- illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményét publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

Az elmúlt években nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakulás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek és a kulturális tartalmaknak is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban a **Alkotmány- és jogtörténet** rovatunkban a nyilas hatalomátvételtől, a hűtlenségi perekről, a magyar parlamentben elhangzott horvát felszólalásokról, a kivételes hatalom szabályozásáról, az öngyilkosság büntetőjogi szabályozásának történetéről, valamint a magyarországi esküdtbíráskodásról olvashattok. A **TDK hírek**ben többet tudhattok meg a Tudományos Diákkör mindennapi tevékenységéről és munkájáról, megismerhetitek a TDK második féléves programtervét, végül beszámolunk a 2017 novemberében tett kecskemélti bv-intézet látogatásunkról. **Jog- és kultúra** rovatunkban egy-egy jogi vonatkozású filmet, illetve könyvet ajánlunk Nektek, zárásként pedig a folyóirat végén szokásunkhoz híven **alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt** kínálunk.

Kellemes olvasást kívánok!

Barkóczi Dávid

Barkóczi Dávid
főszerkesztő

A vég kezdete – a nyilas hatalomátvétel és annak alkotmányjogi vonatkozásai

Írta: KÁRÁSZ MARCELL

1944. augusztus 23-án I. Mihály román király bejelentette, hogy országa kilép a háborúból. Ez az esemény döntő fontosságú volt magyar szempontból, ugyanis a németek által megszállt ország államfője, Horthy Miklós cselekvésre szánta el magát. Első feladatának a németeket teljes mértékben kiszolgáló, a márciusi német megszállás óta működő Sztójay-kormány leváltását tartotta, így került sor a Lakatos Géza tábornok vezette kormány megalakulására augusztus 29-én. A fegyverszünet kérése már az új koronatanács első, szeptember 7-i ülésén is felmerült, ugyanakkor a kormány egyes tagjainak ellenvetése, továbbá Horthy és minisztereinek döntésképtelensége és bizonytalansága ellehetlenítették a gyors cselekvést. Horthy a magyar vezérkarban, sőt a kormányban sem bízhatott, mivel mindkét testületben számos olyan németbarát személy volt, akik minden lépésről tájékoztatták Berlint. Ezen tényezők folytán csak szeptember 28-án kezdődtek meg az érdemi tárgyalások, amikor Faragho Gábor altábornagy vezetésével fegyverszüneti delegáció utazott Moszkvába, amely október 11-én alá is írta a fegyverszüneti megállapodást a szovjetekkel.¹ A fegyverszüneti megállapodás tehát hosszú hónapok után végül megszületett, de végrehajtása, azaz a háborúból való kiugrás még ennél is nagyobb feladat elé állította Horthyt és a kormányt. Egyértelmű volt, hogy a kiugrás megvalósításához jelentős katonai és társadalmi támogatásra lesz szükség. Ennek biztosítása érdekében a kormányzó az antifasiszta politikai erőket tömörítő Magyar Front képviselőivel is tárgyalást folytatott, ugyanakkor az államfő szerint „ez a megbeszélés (...) nem járt eredménnyel”.² Október 14-én a minisztertanács kidolgozta a fegyverszünet részleteit,³ ugyanakkor ezekről, illetve a kiugrás pontos időpontjáról érthetetlen módon nem értesítette a szovjeteket.⁴ Horthy végül úgy döntött,

hogy másnap, október 15-én rádióbeszédet intéz a nemzethez, amelyben bejelenti a fegyverszünetet.⁵

Eközben természetesen a Szálasi Ferenc által vezetett nyilasok (hivatalosan Nyilaskeresztes Párt - Hungarista Mozgalom) sem voltak tétlenek. A Sztójay-kormányban ugyan voltak szélsőjobboldali miniszterek (négy fő), de a nyilasokkal való együttműködés nem került szóba a kormányalakításnál,⁶ mint ahogy természetesen a Lakatos-kormány miniszterei között sem voltak nyilas politikusok. A német megszállás óta ugyanakkor a nyilasok vezetői – elsősorban Szálasi Ferenc – folyamatosan a németekkel való együttműködésre törekedtek, akik viszont eleinte elzárkóztak ettől. Ennek két fő oka Szálasi kompromisszumképtelensége és a nyilas mozgalom legyengülése volt.⁷ 1944. április 3-án ugyanakkor Szálasinak sikerült találkoznia Edmund Veesenmayerrel, a németek magyarországi ügyekben teljhatalmú „birodalmi megbízottjával”, akit arról próbált meggyőzni, hogy Magyarországon „egyes-egyedül a nyilaskeresztes mozgalom Adolf Hitler őszinte barátja.”⁸ Ez is mutatja, hogy mennyire frusztrálta Szálasit, hogy a német megszállás után őt és mozgalmát kihagyták a kormányalakításból, illetve hogy a Sztójay-kormány intézkedései radikalizmusukban elmaradtak a nyilasoknak az államszervezet, a társadalom és a gazdaság teljes átalakítását célzó programjától.⁹ Veesenmayerre ugyanakkor Szálasi nem tett túl jó benyomást – szellemi képességeit tekintve lesújtóan nyilatkozott Szálasiról, illetve őszintétlenséggel is vádolta őt. Előrevetíti ugyanakkor az október 15. utáni eseményeket Veesenmayer azon megjegyzése, mely szerint „a további fejlemények mutatják majd meg, mennyire tudom őt politikai céljaimra felhasználni.”¹⁰ Szálasi az elkövetkező hetekben Horthyval és Sztójayval is megbeszéléseket folytatott, Horthy kapcsán egyre

inkább az a benyomás alakult ki Szálasián, hogy a kormányzó alkalmatlan az ország „helyes” irányba történő vezetésére, így akár elmozdítása sem kizárható.¹¹ Az augusztusi események, kiváltképp a Lakatos-kormány kinevezése felháborította Szálasi, aki egyenesen alkotmányellenesnek nyilvánította a kormányzó eljárását.¹² Ennek a kijelentésnek alkotmányjogi alapja vajmi kevés volt, hiszen Horthy Miklóst mint kormányzót az 1920. évi I. törvénycikk 13.§-a szerint a királyi hatalomban foglalt jogok alkotmányos gyakorlása megillette, ez pedig magába foglalta a kormány kinevezését és felmentését. (Az adott körülmények között pedig – lévén háborús állapot állt fenn – választások megtartására aligha kerülhetett sor.) Sokkal inkább egyfajta belső igazolásként szolgált ez az érvelés Szálasi számára, hiszen ezzel a kijelentésével mintegy felmentette magát a kormányzónak tett esküje alól. Ebben az időszakban Szálasi és legközelebbi párttársai számos alkalommal találkoztak magas rangú német diplomatákkal. A megbeszélések tárgya minden esetben a Lakatos-kormány megdöntésére irányuló puccs volt, amelyet a nyilasok egyre inkább sürgettek. Sokatmondó Kemény Gábornak, a nyilaskeresztes mozgalom külügyi vezetőjének Kurt Haller német követségi titkárral folytatott szeptember 11-i tárgyalása, amely során Kemény közölte, hogy ha a kormány fegyverszüneti kérelme konkrét formát ölt, akkor Szálasi az erről szóló határozatot nem ismeri el a nemzet számára kötelezőnek és attól a pillanattól kezdve a kormány és a kormányzó működését alkotmányellenesnek nyilvánítja, és átveszi a hatalmat. Kemény ugyanakkor azt is hozzátette, hogy „ennek egyetlen előfeltétele, hogy a (...) politikai-rendőri intézkedéseket a németek kezdeményezzék, miután mi nem tudjuk például a miniszterelnököt letartóztatni”.¹³ A nyilasok szerint tehát a fegyverszünet megkötéséhez a kormány nem rendelkezett elég támogatottsággal (legitimációval), ugyanakkor a hatalomátvételhez maguk a nyilasok is külső segítségre szorultak.

Szálasi szeptember 13-án utasította legközelebbi párttársait az államcsíny előkészületeinek megtételére.¹⁴ Összeállításra

került egy lista a Horthyhoz várhatóan hű tisztekről, politikusokról és a helyükre állítandó németbarát személyekről, továbbá megállapodás született a puccs időpontjáról is: ha a kormány egyértelműen megszegi a háromhatalmi egyezményt, a nyilasok akcióba lépnek.¹⁵ Szeptember 26-án Szálasi újra Veessenmayerrel tárgyalt, aki kijelentette, hogy a német vezetés egyedül csak Szálasi tekinteti „felelős tényezőnek”.¹⁶ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a németek elkötelezték magukat Szálasi mellett, ha Horthy a háborúból történő kiugrással próbálkozna. Szintén sokatmondó Szálasi Veessenmayerrel folytatott eszmecsereje a hatalomra kerülésének alkotmányjogi vonatkozásáról. A nyilasok vezetője ugyanis kifejtette a birodalmi megbízottnak, hogy a hatalomátvétel szempontjából a lényeg, hogy „a szuverenitást nem a kormányzó, hanem a Szent Korona tárgyi valósága képviseli”.¹⁷ Éppen ezért hangsúlyozta, hogy a kormányzó esetleges ellenkezése esetén is megvan a lehetőség a hatalomátvételre. A puccs politikai előkészítését szolgálta a szélsőjobb oldali, németbarát országgyűlési képviselők összefogása az ún. Törvényhozók Nemzeti Szövetsége révén. Ez a szervezet október 12-én jött létre, célja pedig az volt, hogy „szövetségesünkkel együtt folytatott küzdelmünk szolgálatába állítson minden akaratot és erőt”.¹⁸ Ez a csoportosulás tehát elkötelezte a magát a háború németek oldalán való folytatása mellett, és alapvetően a nyilas puccs parlamenti megalapozását szolgálta.¹⁹

1944. október 15-én Horthy a németek és a nyilasok terveitől függetlenül elhatározta, hogy bejelenteti Magyarország háborúból való kilépését. Terve ugyanakkor már aznap délelőtt veszélybe került, a németek ugyanis elrabolták fiát, ifj. Horthy Miklóst, akit túszként tartottak maguknál. Horthy fogadta Veessenmayer birodalmi megbízottat, akivel közölte, hogy fegyverszünetet kért a szövetségesektől. Ezzel egy időben beolvasták a kormányzó fegyverszüneti proklamációját a rádióban.²⁰ Ugyanakkor a kiugrási kísérlet szervezetlenségét mutatja, hogy a délelőtt összeült koronatanács, anélkül, hogy

bármilyen további cselekvési tervet megfogalmazott volna, egyszerűen feloszlott.²¹ A kormányzó kiáltványa és ahhoz kapcsolódó hadiparancsa pedig a nyilas tisztek szabotázsza miatt egyszerűen nem jutott el a Horthyhoz lojális tisztekhez, így a honvédség sem állt e kritikus órában a kormányzó rendelkezésére.²² Budapest stratégiai fontosságú pontjait elfoglalták a német csapatok, eközben pedig megkezdődött a nyilas pártszolgálatosok mozgósítása is. A németek által elfoglalt rádióban beolvasták Szálasi előre megírt hadparancsát, amelyben Szálasi kijelenti: „(...) választanom kellett nemzetünk és az alkotmány, az igazság és a jog, az élet és a törvény között. Nemzetünket, az igazságot és az életet választottam!”²³ E patetikus szavak mögött Szálasi lényegében beismeri, hogy illegitim módon történt a hatalomátvétel, de ez a nyilasok számára a hungarista ideológia fényében aligha számított bármit is. Október 16-án hajnalban Lakatos miniszterelnök levelet juttatott el a német követséghez, amelyben leírja, hogy a kormány, illetve a kormányzó lemond tisztségéről, cserében viszont német védelmet kértek a kormányzó és családja számára.²⁴ Ez a lépés azzal magyarázható, hogy sem a kormánynak, sem pedig Horthynak nem állt szándékban a Szálasi-kormányt legitimálni, így abban reménykedtek, hogy a lemondással el tudják magukat határolni az elkövetkezendő eseményektől.²⁵

Ez az esemény azonban alkotmányjogilag is új helyzetet teremtett. „Interregnum” alakult ki, hiszen az államfő, Horthy Miklós elméletileg lemondott kormányzói tisztségéről, mint ahogyan Lakatos Géza miniszterelnök is.²⁶ A hatalom – de facto – a német megszállók, illetve az őket kiszolgáló nyilasok kezébe került, hiszen ők rendelkeztek megfelelő katonai és karhatalmi erővel. De jure ugyanakkor a németeknek szüksége volt arra, hogy Szálasi „törvényesen” is Magyarország vezetőjévé tegyék. Ennek következtében október 16-án délelőtt Szálasi felkereste a „német védelem” alatt álló, kormányzói tisztségéről elméletileg már lemondott Horthyt, és kérte, hogy nevezze őt ki miniszterelnökké. Horthy – a lemondó

nyilatkozatával összhangban – ezt egyértelműen elutasította, mondván „én itt fogoly vagyok, tehát semmiféle hivatalos működést nem fejthetek ki.”²⁷ A németek ugyanakkor több sikerrel jártak e kérdésben, nem kis részben annak köszönhetően, hogy ifj. Horthy még mindig az ő fogságukban volt. Így október 16-án sikerült fenyegetéssel rávenniük Horthyt, hogy nyilvánítsa a 15-i fegyverszüneti kiáltványát semmisnek.²⁸ Október 16-án délután sor került a Szálasi-kabinet (a „Nemzeti Összefogás Kormánya”) megalakítására, melynek minisztereit Szálasi a 3668/1944. ME számú rendeletében²⁹ nevezte meg. E rendeletben Szálasi Ferenc magára mint „az államügyek ideiglenes vezetésével megbízott magyar királyi miniszterelnökre” hivatkozik. Kérdés, hogy Szálasi miből vezette le pontosan miniszterelnöki megbízatását. A háború utáni perében a már említett, Horthyval október 16-én délelőtt folytatott megbeszélésre hivatkozott: „szóbeli megbízatást kaptam arra, hogy a közjogi kérdések elintézéséig az ő [azaz Horthy] jogkörét is gyakoroljam”.³⁰ Néhány kérdéssel később azonban maga is úgy nyilatkozott a per során, hogy „(...) a Kormányzó lemondásával kapcsolatban csak kell okmány ahhoz, hogy ő tényleg lemondott (...)”³¹ Ezek alapján megállapítható, hogy a kormányalakításnak semmilyen közjogi alapja nem volt, mivel Horthy nem adta hozzájárulását Szálasi miniszterelnöki kinevezéséhez, és főleg nem adta át (nem is adhatta át) az államfői jogok gyakorlását Szálasi részére.

A németek számára ugyanakkor továbbra is fontos volt Szálasi hatalmának de jure történő elismerése is, ezért október 16-án este kizsaroltak Horthytól egy újabb kiáltványt³², amelyben utolsó államfői aktusaként megbízta Szálasi Ferencet a kormányalakítással és egyidejűleg véglegesen és hivatalosan is lemondott a kormányzói tisztségről. Horthy úgy gondolkodott, hogy a lemondása a német megszállás miatt már nem bír alkotmányjogi relevanciával, hiszen ha nem írja alá Szálasi miniszterelnöki kinevezését, a németek akkor is ezt fogják a nyilvánossággal közölni, így viszont legalább megmentheti fia életét. Utólag bizonyos mértékben igazat kell adnunk Horthynak, mivel a

németek és az általuk támogatott nyilas pártszolgálatosok már de facto átvették a hatalmat Budapest felett. (Kérdéses az is, hogy Horthy e rendelkezését ellenjegyezte-e a [volt] miniszterelnök, Lakatos Géza.³³ Az 1920. évi I. törvénycikk 13. §-a szerint ugyanis a kormányzó intézkedései csak az illetékes kormánytag ellenjegyzéssel érvényesek, az új miniszterelnök kinevezésénél hagyományosan az előző miniszterelnök tette ezt meg.³⁴)

A kormányzói tisztt megüresedésének esetét az 1937. évi XIX. törvénycikk szabályozta. E törvény 3. §-a szerint „arra az időre, amíg az új kormányzó az esküt le nem teszi, országtanács alakul (...)”. Az országtanács a törvény szerint egy héttagú grémium (tagjai a miniszterelnök, az országgyűlés két házának elnökei, a hercegprímás, a Kúria elnöke, Közigazgatási Bíróság elnöke és a honvédség főparancsnoka), amely a kormányzói tisztt megüresedése után azonnal megkezdí a munkát. Az országtanácsnak kell gondoskodnia arról, hogy „a kormányzóválasztó együttes ülés legkésőbb a kormányzói tisztt megüresedésétől számított nyolcadik napon összeüljön”. (A törvény miniszteri indoklása egyébként külön kiemeli, hogy „az országtanács nem kormányzótanács”,³⁵ azaz célja kifejezetten az, hogy biztosítsa az új kormányzó megválasztását). A helyzet tehát alkotmányjogilag világos – Horthy október 16-i lemondása miatt össze kellett hívni az országtanácsot. A Szálasi által kiadott 3667/1944. ME számú rendelet³⁶ szerint ugyanakkor a kormányzó lemondása előtt hozzájárult egy háromtagú ún. kormányzótanács létesítéséhez az államfői kérdés rendezésére. E rendelet szerint Horthy ahhoz is beleegyezését adta, hogy Szálasi „a kormányzótanács megalakításáig (...) miniszterelnöki minőségében ideiglenesen a kormányzó jogkört is gyakorolja (...)” A Horthy-féle (október 16-án este kiadott) kiáltvány ugyanakkor semmilyen utalást nem tartalmaz az ún. kormányzótanácsra, illetve arra sem, hogy

Horthy felhatalmazta volna Szálasi az államfői teendők ideiglenes gyakorlására. Valójában az országtanácsot kellett volna összehívni, amelynek feladata lett volna az országgyűlés két kamarájának együttes kormányzóválasztó ülését egybehívni, amely pedig megválasztotta volna az új államfőt. Az országtanács végül október 27-én – tehát jelentős késéssel – mégis összeült, de az ülésen nem kerül szóba a kormányzóválasztás – az országtanács arról határozott, hogy az államfői hatalmat az ún. „Nemzetvezetőre” ruházzák át. Az országtanács tehát ezzel egyértelműen megszegté az említett 1937. évi XIX. törvénycikk rendelkezéseit. Az országtanács e törvényellenes döntését az országgyűlés is megerősítette, így született meg a magyar parlamentarizmus történetének egyik legszégyenteljesebb alkotása, az 1944. évi X. törvénycikk,³⁷ amely megbízta Szálasi az államfői hatalom „ideiglenes” gyakorlásával is és felruházta őt a magyar alkotmánytörténettől teljesen idegen „Nemzetvezető” címmel. Ez már – Püski Levente kifejezésével élve³⁸ – nem volt más, mint „parlamenti színjáték”: a törvényjavaslat szövegét az országgyűlés ülése előtt egy nappal osztották szét a csonka parlament 55 képviselője között.³⁹ A törvényjavaslat általános tárgyalása mindössze 38 percig [!] tartott, ezután az illetékes bizottságok vitatták meg a javaslatot, majd a folytatólagos ülésen nem több mint 5 perc [!] alatt elfogadták a törvényjavaslatot.⁴⁰

Összességében tehát megállapítható, hogy Szálasi az alkotmányos szabályokat teljesen rugalmasan értelmezte – azaz mindig olyan módon, amely hatalmi törekvéseinek éppen a leginkább megfelelt. Az eredmény pedig egy olyan, a jogfolytonossággal teljesen szakító és az alkotmányos kereteket szétfeszítő totalitárius berendezkedés lett, amely az egyik legszörnyűbb hat hónapként vonult be hazánk történelmébe.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ ROZSNYÓI Ágnes: A Szálasi-puccs. Budapest, 1962, Kossuth Könyvkiadó. 71.o.

² HORTHY Miklós: Emlékirataim. Budapest, 1990, Európa História. 300.o.

³ ROZSNYÓI 1962, i.m. 78.o.

⁴ RÁNKI György: A második világháború története. Budapest, 1976, Gondolat Kiadó. 453.o.

⁵ HORTHY 1990, i.m. 303.o.

⁶ PAKSA Rudolf: Magyar nemzetiszocialisták. Budapest, 2013, Osiris Kiadó - MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 276-277.o.

⁷ PAKSA: Magyar nemzetiszocialisták. I.m. 270.o.

⁸ A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról. 1933-1944. Budapest, 1968, Kossuth Könyvkiadó. 812-813.o.

⁹ Ld. például KARSAI László (szerk.): Szálasi Ferenc naplói. 1942-1946. Budapest, 2016, Magvető Kiadó. 381-394.o.

¹⁰ A Wilhelmstrasse... I.m. 812-813.o.

¹¹ PAKSA Rudolf: Szálasi Ferenc és a hungarizmus. Budapest, 2013, Jaffa Kiadó, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. 131.o.

¹² PAKSA: Szálasi Ferenc és a hungarizmus. I.m. 135.o.

¹³ Kemény Gábor vallomását idézi KARSAI Elek – KARSAI László: A Szálasi-per. Budapest, 1988, Reform Kiadó. 201.o.

¹⁴ PAKSA: Magyar nemzetiszocialisták. I.m. 283-284.o.

¹⁵ MACARTNEY, Carlile Aylmer: October Fifteenth. A history of modern Hungary. 1929-1945. Part II. Edinburgh, 1957, Edinburgh University Press. p. 357

¹⁶ TELEKI Éva: Nyilas uralom Magyarországon. 1944. október 16. – 1945. április 4. Budapest, 1974, Kossuth Könyvkiadó. 17.o.

¹⁷ TELEKI 1974, i.m. 17-18.o.

¹⁸ A szervezet alapítólevelét közli PAKSA: Magyar nemzetiszocialisták. I.m. 285-286.o.

¹⁹ TILKOVSKY Lóránt: Szálasi és az alkotmányosság. In: História, 1985/5-6. 61.o.

²⁰ A proklamáció szövegét ld. HORTHY 1990, i.m. 353-355.o.

²¹ ROZSNYÓI 1962, i.m. 86.o.

²² Ld. bővebben VARGYAI Gyula: Magyarország a második világháborúban. Budapest, 2001, Korona Kiadó. 363.o.

²³ ROZSNYÓI 1962, i.m. 95.o.; KARSAI – KARSAI 1988, i.m. 136.o.

²⁴ TELEKI 1974, i.m. 41.o.; Horthy szerint alárendeltjei őt nem tájékoztatták erről a levélről és nem is kérték

hozzájárulását annak németekhez történő eljuttatásához, ld. HORTHY 1990, i.m. 310-312.o.

²⁵ TELEKI 1974, i.m. 42.o.

²⁶ Az interregnum kifejezést Teleki Éva használta erre a néhány órás időszakra, ld. TELEKI 1974, i.m. 43.o.

²⁷ HORTHY 1990, i.m. 313.o.; Horthy azt is hozzátette ehhez, hogy „Őn lenne az utolsó, akinek kinevezésére hajlandó lennék!”

²⁸ A kiáltvány szövegét ld. ROZSNYÓI 1962, i.m. 100.o.; Horthy szerint ő a 16-i kiáltványt nem írta alá, szerinte Lakatos kényszerítették, hogy írja alá azzal a kitéttel, hogy az aláírásakor ő, azaz Horthy is ott volt. Ld. HORTHY 1990, i.m. 315.o.

²⁹ A rendelet szövegét közli PAKSA: Magyar nemzetiszocialisták. I.m. 288.o.

³⁰ KARSAI – KARSAI 1988, i.m. 149.o.

³¹ Kiválóan mutatja Szálasi alkotmányjogi elképzeléseinek zavarosságát az a mondata, mely szerint „nem követtem el alkotmány sértést, mert hiányzott az alkotmányközjogi alap [sic!], amelyet megsérthettem volna.” Uo.

³² A kiáltvány szövegét ld. TELEKI 1974, i.m. 47.o.

³³ KARSAI – KARSAI 1988, i.m. 151.o.; MACARTNEY, C. A., 1957, i.m. p. 438-439; MACARTNEY arra a következtetésre jutott, hogy Lakatos aláírását utólag vezették rá a kiáltványra. Ezt alátámasztani látszik Szálasi pere során tett nyilatkozata is.

³⁴ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 403.o.

³⁵ A miniszteri indoklást ld. Magyar Törvénytár. Corpus Juris Civilis. 1937. évi törvények. Budapest, 1938, Franklin Társulat. 166.o.

³⁶ A rendelet szövegét közli PAKSA: Magyar nemzetiszocialisták. i.m. 289.o.

³⁷ A törvény szövegét közli PAKSA: Magyar nemzetiszocialisták. i.m. 291-293.o.

³⁸ PÜSKI Levente: A Horthy-korszak parlamentje. Budapest, 2015, Országgyűlés Hivatala. 475.o.

³⁹ MEZEY 2003, i.m. 459.o.

⁴⁰ BEÉR János – CSIZMADIA Andor (szerk.): Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkből. 1001-1949. Budapest, 1966, Gondolat Kiadó. 558.o.

Hűtlenségi perek – egy asszony története a Rákóczi-szabadságharcból

Írta: PAPP ESZTER

A hűtlenségi perek főként az uralkodó és az ország ellen elkövetett legsúlyosabb bűncselekmények folyományaként indultak.¹ Ugyan korszakonként eltérő volt, hogy pontosan mely magatartásokat minősítettek akként, hogy azok elkövetőit fő- és jószágvesztő ítélettel lehessen sújtani, mégis ki kell emelnünk Werbőczy István nevét, aki a Hármaskönyvben összegezte annak legfontosabb eseteit. Eszerint hűtlenség vétkében marasztalták el többek között azt, aki:

- „fejedelmünk személyére szentségtelen kezet vet”
- „alkotmány, a király és korona közhatalma ellen támad és ellene szegül”
- „hamis okmányt készít”, illetve azokat, akik
- „vérrokonait a negyedik ízen belől meggyilkolják.”²

A következő történet szempontjából releváns eseteket említi Werbőczy az első két pontban, amelyek közül az elsőben egészen egyértelműen megállapíthatóak a tényállási elemek, azonban a második pont értelmezése már korántsem egyértelmű. Miként állapították meg, hogy valaki hűtlenség vétkében bűnös? Mik azok a cselekmények, amiket a bűncselekményi kategóriába kell sorolnunk? Nos, ezekre a kérdésekre a válaszokat leginkább a bírói gyakorlatból lehet megtudni, ami azonban koronként és régiókként változott. Folyamatos átalakuláson ment keresztül a bűncselekmények megítélése, tipizálása, és gyakran olyan esetek is ebbe a kategóriába kerültek, amelyeknél az ennyire súlyos minősítése nehezen voltak igazolható.

Hűtlenségi perekben eredetileg a király hatáskörébe tartozott az eljárás lefolytatása. Valójában az uralkodó ilyen esetekben úgynevezett delegált bíróságokat hozott létre, az ő

feladatuk volt az ügy kivizsgálása, majd az ítélethozatal. Az ilyen perek a végkimenetеле a legtöbb esetben fej- és jószágvesztést kimondó határozat meghozatalában állt, de fontos megemlíteni, hogy a királynak mindvégig élhetett kegyelmezési jogával.³

Hogyan kapcsolódik mindez a Rákóczi-szabadságharcához? Mindenekelőtt utalnom kell arra, hogy 1701-ben, maga II. Rákóczi Ferenc ellen is indult egy hűtlenségi per, aminek eredményeként börtönbe vetették. Onnan felesége segítségével sikerült megszöknie, majd Lengyelországba menekült. Hasonló perbe bonyolódott egy asszony is, aki úgy szerepel a történelmi köztudatban, mint Lőcse elárulója, a nő, aki szeretője párnája alól csente el a kulcsot, s így juttatta az osztrák csapatokat a várba. A történet közel sem ennyire egyszerű, rengeteg mögöttes információt kell megismernünk, hogy átláthassuk valamelyest az események láncolatát és megértsük, hogyan került Korponayné nemes asszony az udvari jólétből a hóhér keze alá.

Korponay Jánosné Garamszeghy Géczy Julianna a felvidéki Osgyánban született 1680 körül, Garamszegi Géczy Zsigmond kuruc ezredes leányaként. Húsz évesen házasodott össze a Hont vármegyei nemessel, Korponay Jánossal, majd egy Gábor nevű fiúgyermekkel bővült családjuk.

1703-ban kitört a Rákóczi szabadságharc, ahol édesapja a kezdetektől a kurucok között harcolt, számos tisztséget betöltve, míg férje csak egy év múlva szegődött – kissé vonakodva – Rákóczi seregéhez. A trencsényi és romhányi vereség után az osztrák csapatok a teljes Felvidéket uralmuk alá akarták vonni. Ekkor került veszélybe Lőcse városa, amely akkoriban a legerősebb szepességi városként volt ismeretes. Korponayné hiába volt feleség és édesanya, számos viszonyt folytatott, melyek közül az egyik, Andrassy Istvánhoz – a kuruc generálishoz – kötődött. Nem csak szerelmi élete volt megkérdőjelezhető, még a várat ostromló osztrák Löffelholz altábornagy feleségével is jó barátságot ápolt.⁴

Visszatérve az ostromra, a támadások végül sikert arattak és 1710 februárjában elesett

Lőcse városa. Ennek okai feltehetően a kimerült tartalékokban és a nyomorúságos állapotokban keresendők, továbbá már a szabadságharc sikerében sem bízhattak.⁵ A háttérben folyamatos tárgyalások zajlottak a vár feladásáról, ennek egyik momentumja volt a döntő vereség előtt pár nappal kiadott 19 pontból álló megadási feltétel. Andrássy kettős politikáját mutatja, hogy a város népét a végsőig bízta, ugyanakkor Löffelholz altábornagy keze alá is dolgozott bizalmas információk kiszivároztatásával. Ennek egyik bizonyítéka Rákóczi emlékirataiban olvasható: „Sohasem tudtam meg részleteket, de úgy látszik, hogy Andrássy bárót az ő kedvese vette rá arra, hogy egy titkos ajtón beeressze az ostromló németeket.” A vár feladása és a megegyezés mindkét félnek érdeken állt. Korponayné maga is többször is vállalta a kockázatot és személyesen jutatta el a két tábor parancsnokai között a tárgyaló leveleket, s így került végül Lőcse vára osztrák kézre.

Amint lezárult a szabadságharc, Géczy Julianna felkereste a császári udvarnál szolgáló pártfogóit; többek között Illésházy Miklós grófot és Stella grófot egyaránt. Célja férje elkobzott birtokainak kiadatása volt, a lőcsei ostrom alatt vállalt szerepéért cserébe. Azonban 1712 májusában felröppent a hír, mi szerint Rákóczi hazatér III. Károly koronázására, mivel kiegyezett az udvarral. A hír hallatán ez év júniusában Julianna Pozsonyba utazott Gróf Pálffy Jánoshoz, aki ugyan vonakodva, de végül fogadta az asszonyt. Korponayné bizalmas üzenettel érkezett, mi szerint Rákóczitól származó levelet kapott kézbesítésre, Pelárgus János áruhás kapitánytól. A címzettek között szerepelt Ráday Pál, Keczer Sándor és Eszterházy Dániel (a korábbi kuruc vezetőréteg több tagja.), és a levél tárgya egy új felkelés gerjesztése volt. Pálffy habozás nélkül kérte a levélsomagot, azonban Julianna hazugsággal kikerülte ezt, mivel más terve volt velük. Egyenesen az uralkodónak akarta eljuttatni őket, viszont elkerülte a figyelmét, hogy a levelekben lévő titkos beszélgetések helyszínének édesapja kúriáját jelölték meg. Az asszony megrémült, félt a kurucok bosszújától és édesapja

érintettségétől. Ezért döntött úgy, hogy bejelentést tesz a levelekről, de kiadásukat megtagadta, arra hivatkozva, hogy elégette őket. Valóban sokat megsemmisített, de számos titkos másolatot is készített. Vallomása hatalmas port kavart és kétévnyi peres eljárást eredményezett az asszonynak.

Számos, máig megválaszolatlan kérdéssel állunk szemben. Miért pont az asszonyra bízta rá a leveleket, holott köztudott tény volt birtokszerzési vágya és kettős szerepvállalása? Miért az ő feladata volt a szervezkedők összehívása, amikor ezt a feladatot a legnagyobb tapasztalattal rendelkezők is vonakodva fogadták volna csak el? Miért nem édesapját vagy férjét bízta meg?

Korponayné nem adta fel, azonban újabb terhelő bizonyítékok kerültek elő. Pálffy birtokába került egy levélsomag a bujkáló Rákóczitól, amiben megemlíti a Géczy Juliannához kerülő leveleket és reméli, hogy eljutottak címzettjeikhez. Az asszony Borbély István nevű emberéhez folyamadt segítségül. Summás pénzüsszegért cserébe arra kérte, hogy vállalja magára és mondja el Pálffynak, hogy ő nem tudta átadni a leveleket, mert elvették tőle. Az akció nem járt sikerrel, Borbélyt elfogták és akasztással fenyegették. A férfi megtört és bevallott mindent Pálffynak, aki habozás nélkül magához hívatta Juliannát és addig nem eresztette, amíg nem írt apjának a levelekről. Szabadulását követően újabb üzenetet intézett édesapja felé, amiben azonnali menekülésre bízta. Ő maga is menekülni volt kénytelen, mert az osztrákok az elfogatását sürgették. Mindössze a közeli Máriavölgyig jutott, ahol hosszas mérlegelés után letett a további bujkálási szándékáról és részletes levelében szint vallott Pálffynak. A gróf saját várába zárta az asszonyt minden további intézkedés nélkül.

Megkezdődtek a kihallgatások, Korponayné vallomása igen nagy terjedelmű volt, azonban édesapjáról nem ejtett egy szót sem; ő sikeresen Lengyelországba szökhett. 1712 szeptemberében a császár parancsára öt tagú fórumot rendelt el az országgyűlés, úgynevezett delegált bíróságot, amely a pert volt hivatott

lefolytatni. Akkor Győrben volt az asszony fogságban, de a pestisjárvány miatt Magyar-Óvárra került, és itt zajlottak a per további részei. Két védőt is kirendeltek, de az asszony elutasította, mondván, hogy a császárral ő nem kíván perbe szállni. A szokásnak megfelelően a vádat pedig a királyi ügyészek képviselték. Rövidesen a per megkezdte után Korponayné részletes vallomásában kitért a levelek átvételére, tartalmának ismertetésére. Pontosan, szóról szóra azonban nem tudta az összeset felidézni, mivel többet Stella grófnak adott, illetve Viard generális is kézhez kapott párat belőlük. Azt is elmondta, hogy az uralkodónak akarta őket eljuttatni, de a fejedelem hazatérének híre megrémítette és ezért kerültek elégetésre a nála maradt dokumentumok. Nem hallgatta el Pálffyval folytatott tárgyalásokat sem, továbbá szökési kísérletét is értelmetlen lett volna tagadnia. Vallomását nem változtatta meg később sem, mikor az ügyész vádpontonként kérdezte ki a történetekről.

A bizonyítási eljárás során a levelek elemzése került előtérbe, illetve a tanúk személyes kihallgatása is megtörtént. A korabeli szokásjognak megfelelően, minden tanú ugyanazt a 11 pontot magába foglaló kérdéssort kapta (függetlenül válaszadási lehetőségeiktől). Ezt követően zárult a bizonyítási eljárás.

Az ügyész perbeszédében szerepelt az indítvány, miszerint a vádlottat kínvallatás alá kell vetni. Ennek okai, hogy a vallomások számos ellentmondást tartalmaznak, sok személyt érintettek, illetve ezzel együtt kevertek gyanúba, sőt mi több, gyakran változtak is a kihallgatás során. Továbbá az udvari kancellária a legszigorúbb kivizsgálást rendelte el, ennek fényében az öttagú bíróság márciusra meghozta az ítéletét: „Géczy Juliannát istentelen bűnei miatt, örök hűtlenség bűnében találták vétkesnek, és fővesztésre, valamint összes javainak elvesztésére ítéltetik.” Az indoklásból kiderült, hogy a levélcsempészet, és a Rákóczi-tábor pártfogása és velük való kapcsolattartás képzeték a főbenjáró bűnt.

Korponayné ezután Győrbe került, ahol a Városháza alagsori börtönében őrizték egészen

addig, amíg le nem betegedett súlyosan. Állapotára tekintettel átkerült a katonai fogházba, ahonnan alkalmá nyílt menekülni. Így jutott el a klarisszák nagyszombati zárdájába, ahol menedékjogért esedezett. Hiába próbálkozott, főbenjáró felségárulóként elutasították kérelmét Szent István Király dekrétumára hivatkozva: „Ha valaki pártot üt a király vagy ország ellen, annak oltalmat ne adjon a templom.”⁴ Végül visszakerült eredeti tömlőcébe, Győrben, ahol 1714 őszéig várta a végleges ítélet megszületését.

A kancellária lassan, és megfontoltan készítette el a felterjesztést az uralkodóhoz: a büntetés tartalmán nem változtattak sokat, azonban javaslatot tettek a tortúrára, más néven kínvallatásra. III. Károly helybenhagyta mindezt, és arra utasította a bíróságot, hogy a végítéletet a vallatás eredményére alapozva határozzák meg. Nagy port kavart a tény, hogy egy nemest, sőt mi több, egy nemesasszonyt tortúra alá akarnak vetni. A módszer ellenzői Werbőczy Hármaskönyvére hivatkoztak, amely tisztán és világosan tiltotta a nemesek kínvallatását: „a nemeseket ... gyanúból kínvallatás alá venni nem szabad”. Az időhúzás bosszantotta az uralkodót, s maga adott utasítást az asszony megkínzására. Szeptember közepén került sor a tortúrára, melynél jelen volt az ügyész és a bíróság két tagja is. Ugyan a tüzesvas próbát mellőzték, de a csigáztatás szenvedéseit ki kellett állnia. Kicsavart végtagokkal fellógatták és lábaira súlyos nehezékeket akasztottak, azonban az asszony a rendkívüli fájdalmak hatására sem tért el korábbi vallomásától és semmi új információval sem látta el vallatóit.

Az ítélet végrehajtására 1714. szeptember 25-én került sor nagy nyilvánosság előtt, a győri vár piacán. Korponayné hosszú fekete ruhában, csillogó szőke hajjal vonult a hóhér elé, aki hidegvérrel sújtott le az asszonyra. Temetésére Győrben került sor, az egykori székesegyház melletti vártemetőben.

Géczy Julianna szörnyű harcokba és összeesküvésekbe bonyolódott. Kalandos szerelmi szálak és veszélyes küldetések tanúskodnak elszántságáról és bátorságáról, amelyek kiemelték

őt a megszokott asszonyi szerepkörből és tették a Rákóczi-szabadságharc szimbolikus nőalakjává.⁶

Jegyzetek és hivatkozások

¹ HOMOKI-NAGY Mária: Hűtlenségi perek In: Rubicon 2015/10 75. o.

² Lásd: WERBŐCZI István: Tripartitum (1514)

³ HOMOKI-NAGY Mária: Hűtlenségi perek In: Rubicon 2015/10 75. o.

⁴ BARNA Attila: Lőcse fehér asszonya In: Rubicon 2015/10 67-68. o.

⁴ HARMAT Árpád Péter: A Rákóczi-szabadságharc (1703-17011) Link: <http://tortenelemcikkek.hu/node/116> (letöltés ideje: 2017. 10. 10.)

⁶ BARNA Attila: Lőcse fehér asszonya In: Rubicon 2015/10 68-73. o.

Horvát felszólalások a magyar országgyűlésben

Írta: RADI INGRID

Horvátország státusza már a 19. században sem volt összehasonlítható más a Monarchia területén élő nem magyar nemzetek helyzetével. A nemzetné válás feltételeit figyelembe véve a horvátok saját autonóm területtel, területi önkormányzattal, saját politikai intézményekkel bírtak és államjogilag elismert rendi nemzetként illeszkedtek be Magyarország állami-politikai struktúrájába.

Ez a határozott különbségtétel a kiegyezés során és azt követően is megnyilvánult. Horvátország már az 1848/49-es forradalom idején is abban reménykedett, hogy egy Ausztriával és Magyarországgal teljesen egyenrangú, saját felelős kormánnyal rendelkező államot hozhat létre, amely közvetlenül a bécsi udvarnak volna felelős. Ez a kíváncsalom az 1867-es kiegyezés alkalmával is megfogalmazódott, de minden a vágyott trianizmus érdekében tett törekvés hiábavalónak bizonyult az 1868-ban aláírt, a Magyar Törvénytárba 1868. évi XXX. törvénycikként bekerült horvát kiegyezéssel, ami a „Magyarország s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok közt fenforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről” szólt.

A horvát-szlavón országgyűlés maga választotta meg tagjai közül azokat képviselőket, akik a horvát érdeket képviselték a magyar korona országainak országgyűlésében. Az 1868-as kiegyezési törvény 29. követet határoz meg, de nem zárja ki számuk növekedését, amennyiben a Horvát- és Szlavónországok területe is gyarapodnék, például a határőrség közigazgatási egyesítésével vagy Dalmatia visszacsatolásával (32. és 33. §). Ez be is következik, ugyanis 1873. évi XXXIV. törvénycikk 1. szakasza 34. főre emelte a közös országgyűlés munkájában résztvevő horvát képviselők számát a határőrvidék polgárisítására hivatkozva, a főrendiházba küldött horvát képviselők számát változtatlanul hagyta. Végül 1881-ben érte el a 40 főt az 1881. évi XV.

törvénycikk elfogadásával; a főrendiházba az eddigi kettő helyett immáron három képviselőt küldhetett a szabor. Ezen kívül az 1867-ben létrejött magyar delegatio munkájában négy horvát képviselő és egy horvát főrend is részt vehetett (41. §) A horvát képviselők napi díjai és szállásbérei a közös állampénztárból kerültek kifizetésre (39. §).

A horvát képviselők nyilatkozási és szavazati joga nem volt korlátlan: csak a kiegyezés értelmében közös ügyeknek minősített és „egyetértőleg intézendők” körére vonatkoztak (31. §). A közös országgyűlés tevékenységébe viszont „önállóan, utasítás nélkül” kapcsolódtak be, vagyis követutasítás nélkül, szabadon kifejezheték véleményüket és adhatták le szavazatukat (35. §), mégpedig akár horvát nyelven is (vagy legalábbis a törvény 59. §-a így fogalmaz). A törvény 38. szakasza értelmében a horvátokat érintő közös ügyek megvitatása együtt és egymás után kerülnek majd megtárgyalásra, így biztosítva azt, hogy a horvát képviselők 3 hónapra hazautazhassanak, s ezáltal részt vehessenek a szabor munkájában is. Amikor pedig a közös ügyek tárgyalására kerül sor, akkor a közös országgyűlésnek helyet adó épületre kitűzött magyar lobogó mellé az egyesült horvát-szlavón-dalmát zászlót is ki kell tűzni (63. §).

Az 1868-as horvát kiegyezési szerződés 56. és 57. szakasza értelmében a „*Horvát-Szlavónországok egész területén, mind a törvényhozás, mind a közigazgatás és törvénykezés nyelve a horvát*”, valamint „*a közös kormányzat közlegeinek hivatalos nyelvül is a horvát nyelv állapíttatik meg.*”¹ A szintén 1868-ban szentesített nemzetiségi törvény a többi nemzet számára nem tette lehetővé anyanyelvének ilyen széles körű használatát, mindemellett fontos megjegyezni, hogy ebben az időben Európa más – több nemzetet magába tömörítő – államaival összehasonlításban mégis az egyik legfelvilágosultabbnak és legliberálisabbnak ítélte a közvélemény és a sajtó.

A törvény problematikussága inkább abban mutatkozott meg, hogy számos esetben joghézagot tartalmazott, ezáltal pedig lehetővé tette annak nem megfelelő és nem rendeltetésszerű alkalmazását.

Bár a horvát képviselőket explicit módon és jogi értelemben sem érintette a nemzetiségi törvény, a közös országgyűlésben felszólaló képviselők – magyarok és nemzetiségiek egyaránt – több alkalommal is párhuzamot vontak a horvátok és a többi nemzetiségi helyzete között. Nehéz volna felfejteni ennek az okát, viszont az országgyűlési naplók tanúsága szerint a magyar nacionalizmus az 1868-as horvát kiegyezési törvény elfogadása ellenére is felütötte a fejét a Tisztelt Ház falai között, amikor egy-egy horvát képviselő az 59. szakaszban foglaltaknak szeretett volna érvényt szerezni.

A horvát képviselők politikai aktivitása a közös országgyűlésben

A horvát-szlavón-dalmát országgyűlésnek a magyar korona országainak országgyűlésébe kiküldött képviselők tevékenységét politikai aktivitásuk tekintetében passzívnak tekinthetjük. Ennek több oka ismeretes, s komplexitása folytán mégis nehezen megragadható.

Már fentebb is említésre került, hogy az 1868. évi XXX tc. 59. szakaszának értelmében „Horvát-Szlavonországok, mint külön territoriummal bíró politikai nemzet, s belügyeikre nézve saját törvényhozással és kormányzattal bíró országok képviselői, mind a közös országgyűlésen, mind annak delegációjában a horvát nyelvet is használhatják.” Ennek tükrében a horvát képviselők, akiket a Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok saját országgyűlésükből választottak a közös országgyűlésbe, törvény általi felhatalmazással bírtak a közös országgyűlés előtt tett felszólalásaik és beadványaik vonatkozásában használni anyanyelvüket. Csakhogy a kiegyezési paktum nem rendelkezett a fordítás lehetőségéről és módjáról, vagyis tolmács ipso iure nem volt biztosítva, hogy a horvát képviselők felszólalásait

a jelenlévő magyar képviselők megérthessék, és reagálhassanak rá.

A horvát szabor által választott és a közös országgyűlésbe küldött horvát képviselőket, csakúgy mint a magyar képviselőket, beosztották osztályokba és szakbizottságokba. Viszont ez sem segítette a horvát-magyar közeledést. Több alkalommal is találunk arra utaló megjegyzéseket az országgyűlési naplóban, hogy a horvát és magyar képviselők alig ismerik egymást. Beöthy Ákos, Kassán nemzeti párti programmal megválasztott képviselő, egyik 1893-as felszólalásában ekképpen fogalmaz: „fájdalom, mi magyarok és horvátok úgy vagyunk egymással, hogy nem ismerjük egymást. Ez igaz, de ennek egyik legfőbb oka az, hogy, fájdalom, a t. horvát képviselők megjelennek ugyan itt a képviselőházban, de tanácskozásainkban mentül ritkábban vesznek részt.”² A Ház tisztában volt vele, hogy a horvát képviselők egyrészt a nyelvi akadály miatt nem vesznek részt aktívan az Országos üléseken, másfelől ha még a magyar nyelv ismeretét bírták is, mintegy Horvátország autonómiájának kifejeződéseként nem kívántak magyar nyelven felszólalni. Beöthy nem is akarta elvitatni azon jogukat, hogy a horvát képviselők horvát nyelven tehessenek nyilatkozatokat, de „bizonyára mindnyájan kívánjuk, hogyha a horvát képviselők itt vannak – bár megvan nekik a joguk, hogy horvátul beszélhetnek – magyarul szólaljanak fel, egyszerűen csak azért, hogy felszólalásaikat megértsük és hogy azok az országgyűlés szellemi tőkéjét gyarapítsák.”³

Herich Károly, horvát-szlavón-dalmát országgyűlés küldöttségének a tagja, elismeri „mi horvát képviselők itt fenn, mintegy madártávlatból szoktuk tekinteni a magyar közös országgyűlés működését.”⁴ Mindemellett megerősíti azt a vélelmet, hogy a horvátok és a horvát képviselők valóban attól tartanak, hogyha most nem tartják magukat szigorúan a kiegyezési törvény 59. szakaszához, melynek értelmében a horvát nyelvet is használhatják a közös országgyűlésen és a delegációban, akkor ez a kiharcolt jog

elenyészhetik. A későbbiekben pedig egyértelmű elvárásként fogalmazódna meg a horvát képviselőkkel szemben, hogy nyilatkozataikat csakis magyar nyelven tegyék, s Horvátországban is erőteljesebb igyekezet mutatkozna a magyar nyelv kötelező használata iránt. Herich felszólalásában kihangsúlyozza, hogy „a kiegyezési szerződés a hűség, igazságosság és a kölcsönös szeretet alapelvei alapján lett megkötve”, ennek ellenére a horvátok között „az az előítélet uralkodik, hogy a magyar rész túlsúlyát akarja érvényesíteni és nevezetesen a magyar nyelvet akarja mindenáron terjeszteni”. A későbbi események tükrében Herich aggodalma nem volt alaptalan.

A horvát képviselők felszólalásai az 1900-as évekig minimális voltak. Cieger András *Horvát képviselők a magyar országgyűlésben (1868-1918)* című tanulmányában pontos összegzését nyújtja a horvát képviselők felszólalásainak. Az 1869-ben megválasztott képviselők közül 8-an szólaltak fel, vagyis a horvát képviselőknek csak 30 százaléka. Az 1887-ben megválasztott képviselők közül még ennél is kevesebben, csupán 6-an, vagyis a képviselők 23 százaléka élt e törvény által biztosított jogával. Rendkívüli aktivitást az 1906-ban megválasztott képviselők tevékenysége mutat, hiszen ekkor már 23 képviselő felszólalását is jegyzi az országgyűlési napló. Még izgalmasabb kép rajzolódik ki, ha megfigyeljük, hogy a 23 képviselő összesen 95 alkalommal horvát nyelven szólal fel, s ebből csak horvátul 93 alkalommal. Valószínűleg ennek „eredményeként” az 1910-ben megválasztott horvát képviselők felszólalásainak száma jelentősen visszaesik, horvát nyelven már csak 10 felszólalás történik, s az országgyűlési naplóban is csak magyarul teszik közé.⁵

Figyelemfelkeltő továbbá az tény, hogy a 20. századig a horvát képviselők szinte mindig a kormánypárttal egyetértésben adták le szavazatukat. Az ellenzéki képviselők számos alkalommal kifejezésre is juttatták ellenérzésüket ezzel kapcsolatban. Polónyi Géza,⁶ függetlenségi párti képviselő szerint is „szembeötlő, hogy 30 és

annyi éven keresztül szorgalmasan támogatták a horvát képviselők a váltakozó kormányokat.”⁷ Nehezményezi, hogy a közvetett választások révén a magyar országgyűlésbe küldött képviselők „pártmonopóliumot gyakorolnak a magyar országgyűlésen.”⁸ Másrészről az országgyűlésben kialakult hangulat megértéséhez hozzátartozik, hogy 1893-ban Herich felszólalásában még megerősíti, véleménye szerint „Horvát-Slavonországban a népesség túlnyomó többsége a horvát-magyar kiegyezés az unio mellett van”.⁹ Beöthy Ákos reakciójából is az olvasható ki, hogy az együttműködést szorgalmazza, mivel véleménye szerint „jogainkat és szabadságainkat együtt kell védelmeznünk, együtt kell fenntartanunk (Helyeslés.) mert ha egyetértünk, erősek vagyunk; (Élénk helyeslés.) Ha pedig nem értünk egyet, akkor a mi küzdelmeink fölött egy harmadik, esetleg abszolút hatalom fog győzedelmeskedni”.¹⁰ Világosan látni, hogy a magyar képviselők a kiegyezést követően nem egyfajta ellenfélként tekintettek a horvátokra, hanem éppen ellenkezőleg, Ausztria elnyomó politikájától tartva az együttműködésre és összefogásra alkalmas partnert reméltek a másik oldalon.

A nyelv mindenekelőtt, avagy egy horvát „obstrukció” margójára

Az országgyűlési naplók tanúsága szerint a közös országgyűlés legvitatottabb témája minden szinten és minden időben a nyelv kérdése volt. A horvát és magyar képviselők között lezajlott felszólalások, interpellációk és nyilatkozatok, de még a közös ügyeket érintő törvényjavaslatok mintha különböző variációk lennének egyazon témára, mégpedig a nyelv kérdésére. Természetesen hiba volna ennyire leegyszerűsíteni a horvát és magyar képviselők között kibontakozó diskurzus állomásait. De vitathatatlan, hogy bármilyen téma került terítékre, a nyelvhasználat kérdése vagy explicit, vagy implicit módon, de mindig felbukkant.

Romsics Ignác, neves magyar történész szerint „a hadsereg kérdése a dualista rendszer

legkényesebb problémája, legsebezhetőbb pontja volt, politikai konfliktusok, nemzeti sérelmek forrása.”¹¹ A horvát-magyar kapcsolatok és a hadsereg kérdése a magyar hadsereg vezényleti nyelvről szóló vita keretein belül bontakozott ki. Mit is jelent a hadsereg vezényleti nyelvről szóló vita? Annak a kérdésnek az eldöntéséről szól, hogy a mintegy 80 legfontosabb vezényszó milyen nyelven hangozzon el.

Az országgyűlési bejegyzések szerint a horvátok támogatták, hogy a magyar hadseregben a német nyelv helyett a magyar kerüljön bevezetésre vezényleti nyelvként. De a már fentebb említett magyar képviselő, Polónyi Géza nehezményezte, hogy a horvát képviselők csak azért támogatják a magyar hadseregben a magyar vezényleti nyelv érvényesülését a némettel szemben, hogy a későbbiekben a maguk számára is elérhessék, hogy „érvényesüljön a horvát hadseregben a horvát nyelv.”¹² Polónyi szerint ez már csak közjogi szempontból is lehetetlen, mert véleménye szerint „horvát állam nincs. Ahol nincs állam, ott nem lehet hadsereg. Horvát hadsereget mi nem ismerünk. A magyar államnak van hadserege, de Horvátországnak csak hadkiegészítő kerületei vannak; horvát hadsereg nincsen.”¹³ S a vita hevében már Horvátország autonómiája és az 1868. évi kiegyezési törvényben foglaltak kérdőjeleződtek meg. Polónyi „a magyar nemzetnek azt a hibáját” tartja, hogy a régi terminus technikus alkalmazásával, mint „kapcsolt rész” és „tartománygyűlés” kifejezések „szarvakat növesztettünk az autonómia révén azon emberek számára, akik kezdeményezték a nagy délszláv állam eszméjének propagálását és akik vitatkozni is kezdenek velünk afelett, hogy Horvátország állam.”¹⁴ Ilyen és ehhez hasonló nyilatkozatokat bőven olvashatunk a magyar képviselők részéről az országgyűlési naplóban, bár kevesen merészkedtek odáig, hogy explicit módon beismerjék „Magyarország Horvátországnak új jogokat biztosítani nem szándékozott, mivel csak a létező kontroverziákat akarta az 1868. XXX. törvénycikkkel elenyészteni”¹⁵, sőt, attól sem riadt vissza, hogy „egy minden tekintetben specifikus

szörnyszülöttnek” minősítse a kiegyezési paktumot.

A nyelv problematikus témakörének kontextusban említhető meg a szintén sok vitát kiváltó vasúti pragmatika néven elhíresült törvényjavaslat a vasúti szolgálati rendtartásról, amely a vasutak szolgálati nyelveként a magyart vezetné be, tehát Horvátország területén is. A vasúti pragmatika több éven keresztül okot adott a horvát és magyar képviselők közötti eszmecserére. Már 1904-től olvashatunk erre vonatkozó országgyűlési bejegyzéseket. Kovácsévics István, horvát képviselő – akinek magyarbaráti érzelmei miatt a horvát ellenzék támadásait is el kellett viselnie – azzal érvelt az új vasúti pragmatika ellen, hogy az szembemegy az 1868. évi XXX. tc. 57. szakaszának rendelkezésével, mely így fogalmaz: „Horvát-Szlavónországok határai között a közös kormányzat közlegeinek hivatalos nyelvül is a horvát nyelv állapíttatik meg.”¹⁶ Ennek értelmében, Kovácsévics szerint, Magyarország nem jogosult kötelezni a vasúti vállalat embereit, hogy Horvátország területén magyarul beszéljenek, hiszen a kormány azt hirdeti, hogy a vasutasok állami tisztviselők, közhivatalnokok, s mint ilyenekre, vonatkozik az 57. szakasz. Polónyi ekkor sem maradhat távol a vitától, s az 57. § alkalmazásának hiábavalóságára kíván rávilágítani, mivel szerinte a vasút az állam egyfajta vállalkozásának minősül, s az üzletrendtartás 102. szakasza értelmében „Horvátország területén is a magyar állam jelenik meg, a magyar állam hivatalos nyelve pedig mindenhol – Horvátország területén is – a magyar”,¹⁷ továbbá a közlekedés nem csupán Horvátország ügye, hanem közös ügynek minősül. Úgy tűnhet, hogy Kovácsévics és Polónyi polémiaíjáról van szó, de felszólalásaik hűen leképezik a horvát és magyar képviselők véleményét az adott ügyre nézve. A horvát képviselők az 1868. évi kiegyezési törvény megsértésének tartották a vasúti pragmatikát, míg a magyar képviselők jogosnak vélték a magyar vasutak alkalmazottai számára kötelező erővel előírni a magyar nyelv használatát.

1907 nyarán az országgyűlési naplók tanúsága szerint továbbra is napirendi pontként szerepelt „a magyar királyi államvasutak évi fizetéssel bíró alkalmazottai illetményének rendezéséről” szóló törvényjavaslat, mely „a vasúti szolgálati rendtartásról” szóló törvényjavaslattal együtt tárgyalatik. Sőt, a vita ekkor hágott tetőfokára. A Főrendiházi irományok alapján Budisavljevic Bude és 13 képviselőtársa nevében indítványt adott be, amelyben szorgalmazta a fent említett vasúti szolgálati rendtartásról szóló törvényjavaslat visszaküldését a közös kormánynak felülvizsgálat és átdolgozás céljából. Indokolásában –Kovácsévics véleményét osztva – következőképpen fogalmaz: „a magyar-horvát egyezménynek nevezett és az 1868. évi (XXX.) t-cikkbe foglalt alaptörvényt csorbitja.”¹⁸ Hasonló célból születtek további indítványok, például Lukinicz Ödön képviselő és 11 képviselőtársa nevében. A törvényjavaslattal szembeni ellenvéleményének adott hangot Bauer Antal, Veszprém megye ugodói kerületének horvát országgyűlési képviselője és a szabadelvű párt tagja is, aki indítványozta, hogy törekedjenek egy olyan törvényjavaslat megoldására, amely mindkét fél kívánalmát tükrözné, valamint nem sértené az 1868. évi alaptörvény rendelkezéseit.

Kossuth Ferencz, kereskedelemügyi miniszter, 1907 júniusában szintén felszólalt a vasúti pragmatikáról szóló vitában. Nehezményezte, hogy a horvát képviselők az 1868. évi XXX. t. c. 57. szakaszára hivatkozva követelik a törvényjavaslat elutasítását. Megfogalmazása szerint „a magyar államvasutak állami üzemet képeznek” és „a magyar államvasutak alkalmazottai nem állami alkalmazottak, (...), sőt, maguk az államvasutak nem más, mint egy bejegyzett kereskedelmi cég”,¹⁹ vagyis az alkalmazottak nem állami hivatalnokok. Határozottan kijelentette, hogy „az államvasutak hivatalos nyelve eddig magyar volt, és az is marad”,²⁰ mire a házban élénk helyeslés vette kezdetét. S ezzel együtt a horvát obstrukció is.

Az 1914-es Egri Hetilap visszatekintve az 1907-es eseményekre úgy fogalmaz, hogy a horvátok „valami eredetiséget vigyenek a közvélemény által már nagyon megunt obstrukciós eljárásba, egy szellemes fordulattal horvát nyelvű obstrukciót kezdtek.”²¹ Vagyis a horvát képviselők a magyar-horvát közös országgyűlésben csak horvát nyelven szólaltak meg, s igyekeztek a házszabályban erre meghatározott időt maximálisan ki is használni. Úgy emlékezik meg a lap az eseményekről, hogy az ekkor született képviselőházi naplók ékes bizonyítékai lesznek annak a „páratlan türelemnek, amellyel 413 horvátul nem tudó magyar képviselő hónapokon át komoly ábrázattal hallgatta a horvát nyelvű hangzavart”.²² A Képviselőházi naplók nem éppen a magyar képviselők „páratlan türelmét” tükrözték, folyamatosan megszakították a horvát képviselők felszólalásait, több esetben modortalan hangnemet megütve.

Eltekintve a horvát obstrukció valódi céljától, érdemes megvizsgálnunk azt a roppant érdekes helyzetet, ami ennek kapcsán még jelentősebb hangsúlyt kapott. Tudniillik, hogy a 1907-es év derekán – vagyis a kiegyezést és a közös országgyűlés létrejöttét követően 39 évvel később – javában arról folyik a vita az országgyűlésben, hogy a horvát nyelvű felszólalások fordításai milyen módon és formában kerüljenek be a naplóba.

Ekkor olvashatjuk a Képviselőházi naplóban, hogy az Országos ülést öt perc szünet elrendelése után újra megnyitják és az elnöki széket elfoglaló Náray Lajos bejelenti, hogy tekintettel a megvitandó törvényjavaslatokra, horvát felszólalások is lesznek. Ezért intézkedett egy horvát gyorsíró jelenlétéről, valamint dr. Rajic Dusan magyarországi szerb képviselő az elnök mellett tolmácsként fog részt venni az ülésen. Továbbá javasolja, „hogy a naplóban a horvát képviselő urak felszólalásai hiteles fordításban mellékletként szintén közétéssenek.”²³

Lengyel Zoltán, függetlenségi képviselő szerint „a beszédek fordításban a naplóban szerepeljenek, (...) közvetlenül a horvát beszéd után mindjárt a magyar fordítás is a naplóba legyen beiktatva, nem mint beszéd, hanem mint a ház határozatának konzekvenciája.”²⁴ Felvetődik a kérdés, hogy miért nem mellékletként? Lengyel úgy véli, a magyar nyelv jogát a mellékletben való elhelyezés degradálná. Nagy Ferencz, alkotmánypárti magyar képviselő, a házelnök javaslatát osztja, vagyis „a napló a hiteles tanúsítása annak, ami ebben a házban történik”²⁵, és fenntartja annak a lehetőségét, hogy a legnagyobb igyekezet ellenére is a fordítás nem a hiteles szöveget közölné, „ennélfogva ki lennének téve annak, hogy ebbe a naplóba részint hiteles, részint nem hiteles tartalmú beszédek jönnének bele.”²⁶ Végül úgy határoztak, hogy a hivatalos naplóbejegyzés után mintegy mellékletként kerülnek beiktatásra a horvát felszólalások magyar fordításai. A Képviselőházi irományok között pedig megtalálható az 1907 júniusában a gazdasági bizottság által kiadott jelentés a horvát gyorsírók, gépirók és hites fordítók alkalmazása tárgyában, mely felhatalmazza a képviselőház elnökét, hogy amikor annak szükségét látja, ideiglenes minőségben alkalmazhassa őket rapidíj ellenében, a képviselőház irodai kiadásainak terhére.²⁷

A horvát obstrukció letörésére tett kísérlet sem váratott sokáig magára. 1908 márciusában a házszabályok módosításáról szóló polémia bontakozott ki a képviselőházban.

Polónyi Géza a házszabályok általa vélt helyes alkalmazásának felvetése érdekében megjegyzi, hogy a múlt ülészakban el lett fogadva „egy precedens határozat”, melynek értelmében „tolmács alkalmaztatik a horvát felszólalásoknál”. Továbbá hozzáteszi, hogy „egy új ülészakban először alkalmaztatik ez a szabály”. Nem félreértés. A Képviselőházi naplók gyors áttekintése által mi magunk is meggyőződhetünk arról, hogy valószínűleg eddig nem volt az országgyűlés számára ipso iure előírva, hogy tolmácsot alkalmazzon a horvát felszólalások

alkalmával. A tolmács mellőzése viszont nem volt véletlen. Polónyi felszólalása hűen tükrözi a magyar képviselők véleményét e kérdésben, amikor is kijelenti: „az én meggyőződésem szerint az 1868: XXX. t.-cikk 59. §-ában foglalt az a kedvezmény, hogy a horvátok a horvát nyelvet is használhatják, egy megadott koncesszió – de csak mint jus dormiens adatott meg, – vagyis úgy, hogy ők jogfenntartás céljából az országgyűlésen egy-egy időszakban beszéltek horvátul rövid felszólalásokban, de soha az meg nem történt, hogy állandóan a horvát nyelv, mint tanácskozási nyelv a magyar parlamentben bevonulhatott volna.”²⁸ Vagyis véleménye szerint a „paktum konventum” 59. szakasza félreértésekhez vezetett, mert annak „intencióival” a horvát képviselők jelenlegi viselkedése és az új házszabály-módosítás „homlokegyenest ellenkezik”. Kihangsúlyozza, hogy a kiegészítési szerződés egyfajta „hallgatóságos megállapodása” alapján vált gyakorlattá a magyar országgyűlésben az idegen nyelv használata és csak kivételesen vétetett igénybe a horvát nyelv. Ezt pedig maga a 39 éves hagyomány és praxis igazolja a legjobban.

Már csak azért sem érti, miért volna szükség tolmácsok alkalmazására, mivel ez a „kivételes kedvezmény úgy applikáltatott, hogy a horvát képviselők felszóltak horvát nyelven, de sem tolmács nem alkalmaztatott, sem a felszólalások a naplóba be nem kerültek, hanem tisztán az a megjegyzés foglaltatott a naplóba, hogy X.Y. horvátul beszélt.”²⁹ A magyar képviselők annak a vélelmüknek is több alkalommal hangot adtak, hogy amikor egy horvát képviselő, aki egyébként kiválóan beszél a magyar nyelvet is, mégis horvátul szólal fel, azt nem tudják másképpen értelmezni, csakis egyfajta lázadás és provokáció eszközeként.³⁰ Teljes mértékben elzárkóztak a tolmács alkalmazásától, tartva attól, hogy ezzel olyan joggyakorlatot teremtenek a magyar országgyűlés, amely kompromittálná a hivatalos és kizárólagos magyar nyelvet.

A diskurzushoz csatlakozott Ugron Gábor is, Szilágy megye szilágysomlyói kerületének

képviselője, aki indítványozta a tolmács alkalmazását. „A horvát képviselő uraknak is tudni kell magyarul, de joguk van amellet a horvát nyelvet is használni. Csakhogy a horvát képviselő urak nem tudnak magyarul (Felkiáltások a baloldalon: Egy sem!) (...) itt ülhetnek negyvenen, akik nem tudják, hogy mit beszélünk mi, és beszélhetnek itt negyvenen, akikről mi nem tudjuk, hogy mit beszélnek, mert nem tudnak magyarul beszélni.”³¹ Ugron tolmács alkalmazására vonatkozó támogatása valójában szintén a horvát képviselők egyfajta kontrollját volt hivatott biztosítani. Arra hivatkozott, hogy a horvát képviselők akár Magyarország feldarabolásáról, szétbontásáról vagy éppen a magyar alkotmány összetöréséről is tanácskozhatnak a magyar országgyűlésben, miközben a magyar képviselők abból semmit sem értenek.

A vitába a házelnök, Justh Gyula is bekapcsolódott, mivel az új házszabály az ő eddigi működését is érintette. Nem értett egyet Polónyi radikális megnyilvánulásával, de azt sem szeretne volna figyelmen kívül hagyni, hogy a horvát képviselők részéről is elmaradt az alkalmazkodásra való törekvés. Kitért arra is, hogy Polónyi tévesen állapította meg, miszerint a horvát képviselők felszólalásai nem kerülnek be az Országgyűlési naplóba. A házelnök állítása szerint „a régi időkben gyorsíró nem jegyzett, hanem egyszerűen, mikor elmondotta a horvát képviselő az ő beszédjét, átadta a gyorsírónak a horvát beszédet és a horvát képviselő beszéde úgy, ahogy azt a horvát képviselő nekik átadta, bevétetett a naplóba.”³² A házelnök teljes mértékben egyetértett volna ezzel az új eljárással, de a Házban vita keletkezett, és megrekesztette a további ez irányba ható intézkedéseket. Justh határozottan felhívja az elégedetlenségüknek zúgolódással és felkiáltásokkal hangot adó magyar képviselők figyelmét arra a tényre, hogy „nagy tévedés azt hinni, hogy a tolmács a horvát képviselők érdekében alkalmaztatik. (...) A ház érdekében történik a tolmács alkalmazása, mert a házszabályok kötelességeket rónak az elnökre (...) a házszabály az elnöknek kötelességévé teszi, hogy

a házszabályok felett őrkdjék és a tanácskozást vezesse.” Tolmács nélkül pedig a házelnök nem tudná, hogy a felszólalt horvát képviselő betartja-e a házszabályokat, vagy sem, beszédében nem tér-e el a tárgytól. Justh szerint a horvát képviselőknek a törvény engedélyezi, hogy akár magyarul, akár horvátul szólaljanak fel, ugyanis a törvényben foglalt “is” szócska pont ennek az eldöntésére biztosít lehetőséget.

Blaho Pál, az 1867-es születésű ellenzéki szlovák országgyűlési képviselő, becsatlakozott Wekerle Sándor miniszterelnök és Supiló Ferencz, horvát képviselő, elmérgesedő parlamenti eszmecserejébe, amelyet a házszabályrevízióról folytattak. A magyar képviselők sokáig homályosan fogalmaztak a házszabályrevízió szükségességéről és valódi céljáról. Az idő előrehaladtával viszont nyilvánvalóvá vált, ahogy Blaho fogalmaz „ez a revízió az obstrukció ellen, a horvát és a nemzetiségi akadékoskodás és ellenállás letörésére, a magyar faj hegemoniájának biztosítására és megerősítésére szükséges”.³³ Felszólalásában emlékezett a magyar képviselőket, hogy anno ők is előszeretettel használták az obstrukció eszközét, valamint felhívta figyelmüket az obstrukció fogalmának valódi jelentésére: “az obstrukció nem azért szükséges a parlamenti életben, hogy azzal meg lehessen akadályozni a tárgyalás rendes menetét, a tanácskozást és talán bizonyos törvények elfogadását. Az obstrukció azért szükséges, hogy a többséget, a mely mint a kormánypárt, (...), ellenőrizze és a szabadságok és alkotmányos jogok felett őrt álljon. (...) Az obstrukció nem más, mint a hatványozott ellenzéki kritika erősebb kifejezése; nem más, mint alkotmányos veto”.

Az ellenzék és a nemzetiségi képviselők minden igyekezete hiábavalónak bizonyult. A kormánypártok egy gyors házszabály-módosítással 1908 tavaszán letörték a horvát obstrukciót. „A horvát nyelvű beszédeket ezek után már nem jegyezték a gyorsírók, ügyrendi kérdésekben, valamint a bizottsági tárgyalások

alkalmával megtiltották a horvát nyelv használatát, a horvátul beadott javaslatokat pedig visszautasították.”

A koalíciós kormány 1907-ben két olyan törvényt is elfogadott, ami érzékenyen érintette a nemzetiségeket, s ezen belül a horvátokat is. A vasúti pragmatika, az ezt követő horvát obstrukció, majd az annak letörését célzó házszabály-módosítás rendkívüli módon megingatta az egyébként is törékeny lábakon álló horvát-magyar kapcsolatokat. A bizalmatlanság és az egymás iránt

tanúsított tisztelet hiánya hatotta át mind a magyar, mind a horvát országgyűlést. Pedig bizonyos perspektívából tekintve a horvátok nem kívántak maguknak egyebet, mint amit a magyaroknak az Osztrák Birodalommal szemben már sikerült elérniük. Miskátovics József, horvát képviselő, mikor azt mondták neki, hogy a nagy Horvátország csak egy álom és utópia, azt felelte: ez igaz, de az is bizonyos, hogy minden horvát álmodja.

Megállíthatatlan és visszafordíthatatlan folyamat vette kezdetét.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ Lásd: „1868. évi XXX. törvénycikk a Magyarország, s Horvát-, Szlavon és Dalmátországok közt fenforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény beczikkelyezéséről”, Link: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5352>
- ² Beöthy Ákos felszólalása, 132. Országos ülés, 1893. január 12., csütörtök
- ³ Uo.
- ⁴ Herich Károly felszólalása, 132. Országos ülés, 1893. január 12., csütörtök
- ⁵ Vö.: CIEGER András: *Horvát képviselők a magyar országgyűlésben (1868-1918)*, 2013, 420-421. o., Link: http://real.mtak.hu/27045/1/49_Cieger.indd.pdf
- ⁶ Polónyi Géza tagja a koalíciós ellenzék vezérlőbizottságának, a függetlenségi és a 48-as párt alelnöke. Az 1906-os kormányban igazságügyi miniszterré nevezték ki, valamint Budapest-Belváros és Ungvár város országgyűlési képviselővé választotta.
- ⁷ Polónyi Géza felszólalása, 450. Országos ülés, 1904. június 28., kedd (Képviselőházi napló)
- ⁸ Uo.
- ⁹ Herich Károly felszólalása, 132. Országos ülés, 1893. január 12., csütörtök
- ¹⁰ Beöthy Ákos felszólalása, 132. Országos ülés, 1893. január 12., csütörtök
- ¹¹ Romsics Ignác: *Magyarország története*, 2014, 671. o.
- ¹² Polónyi Géza felszólalása, 450. Országos ülés, 1904. június 28., kedd (Képviselőházi napló)
- ¹³ Uo.
- ¹⁴ Uo.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Lásd: „1868. évi XXX. törvénycikk a Magyarország, s Horvát-, Szlavon és Dalmátországok közt fenforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény beczikkelyezéséről”, Link: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5352>
- ¹⁷ Polónyi Géza felszólalása, 450. Országos ülés, 1904. június 28., kedd (Képviselőházi napló)

- ¹⁸ Főrendiházi irományok, 1906. VIII. kötet, 394-430. sz., 250. o.
- ¹⁹ Kossuth Ferencz felszólalása, 1907. június 5., szerda (1906. X. kötete, Képviselőházi napló)
- ²⁰ Uo.
- ²¹ „A horvát kérdés.” In: Egri Hetilap, 1914. február 7., 11. szám
- ²² Uo.
- ²³ Náray Lajos felszólalása, 1907. június 5., szerda (1906. X. kötet, Képviselőházi napló)
- ²⁴ Lengyel Zoltán felszólalása, 1907. június 5., szerda (1906. X. kötet, Képviselőházi napló)
- ²⁵ Nagy Ferencz felszólalása, 1907. június 5., szerda (1906. X. kötet, Képviselőházi napló)
- ²⁶ Nagy Ferencz felszólalása, 1907. június 5., szerda (1906. X. kötet, Képviselőházi napló)
- ²⁷ Lásd: Képviselőházi irományok, 1906. XXIII. kötet, 785-820. sz.
- ²⁸ Polónyi felszólalása, 284. Országos ülés, 1908. március 6., péntek. (1906. XVI. kötet, Képviselőházi napló)
- ²⁹ Uo.
- ³⁰ Példának okáért Supilo Ferencz, horvát képviselőnek is több esetben olvashatjuk horvát nyelvű felszólalásait, főként az 1907-es országgyűlési naplókban (mellékletként pedig a magyar nyelvű fordítását), viszont 1908. március 7. magyar nyelven szólalt fel.
- A későbbiekben egy horvát képviselő, Rojc Milán is felszólalt horvát nyelven, de felszólalása írásbeli iktatására nem került sor, hanem csak - a már Polónyi által is említett módon - zárójelben jegyzi fel az Országgyűlési napló: “horvátul beszél”. Ez azért nyer különös vonatkozást, mert egy nappal később történik, hogy a házelnök, Justh kikéri Polónyi részéről azt a kijelentést, mely szerint nem szokása a gyorsíró bizottságnak a horvát felszólalásokat beiktatni.
- ³¹ Ugron Gábor felszólalása, 284. Országos ülés, 1908. március 6., péntek (1906. XVI. kötet, Képviselőházi napló)
- ³² Justh Gyula felszólalása, 284. Országos ülés, 1908. március 6., péntek (1906. XVI. kötet, Képviselőházi napló)
- ³³ Blaho Pál felszólalása, 285. Országos ülés, 1908. március 7., szombat

Gróf Széchenyi István: Stádium – Megint s megint szüntelen

Írta: SALL ZSÓFIA

„Hunnia minden lakosinak polgári létet adni! – ím, ez, amit 1832-ben teljes meggyőződése szerint honunkra nézve nemcsak nem idő előttinek, sőt szinte már idő utáninak tartok”¹

Gróf Széchenyi Istvánt méltán illeti meg oly gyakran emlegetett állandó jelzője, hisz „nem volt olyan szeglete a magyar világnak ahová ne ajánlott volna valami újat és nagyszerűt a magyar „civilizátor”². Lóversenyek, kaszinók, gőzhajózás, a vaskapu szabályozása mind foglalkoztatta, s ezzel összhangban a gazdasági-társadalmi modernizáció egyik legnagyobb hatású kezdeményezője volt, sőt van, aki a reformkor kezdetét is a Hitel megjelenéséhez köti. Nem véletlen tartják a politikus ezen művét a legnagyobbra, de véleményem szerint ugyanilyen kiemelkedő a Stádium is, ami a legátfogóbb mindközül. Ebben foglalja össze reform-programját, nagyszabású tervét a felzárkózáshoz, Magyarország fölemelkedéséhez. Mindezt az 1831-es kolerafelkelést követő évben összeülő országgyűlés tagjainak ajánlotta, de sajnos nem érhetett célra. A szerzemény már sok volt a metternichi cenzúrának, habár kezdetben csak módosításokat követeltek meg, végül még is külföldön került kiadásra. Lipcsében jelent meg 1833-ban – addigra a cenzúra által több helyen megnyirbált mű – és hazánkba csak illegálisan lehetett becsempészni.

Itt még abban a korszakban járunk, amikor bálványozta őt az ellenforradalmi hangulat, habár a későbbi történetírás már elítélte, s nem ismeri fel benne Kossuth elődjét. Pedig ő, azt nézte mi hasznos a hazának, bár sokan rávilágítanak arra is, hogy meglehet azért állt ki a polgári átalakulás mellett, mert azt a földesurak érdekei is megkövetelték, hiszen az alacsony termelékenység mellett a birtokok mind kevesebbet jövedelmeztek. Tehát tőkés nagybirtokká kellett átalakítani a feudális latifundiumokat – ez lenne a Stádium alap gondolata, egy magyarázat az

arisztokráciának, hogy miért önérdékük a polgári átalakulás.

A reformjait tizenkét törvényjavaslatban foglalta össze, de mindössze kilencet fejtett ki közülük. A maradék háromnak egy második kötetet szánt, amely végül azonban nem került megírásra, habár az effajta osztás igen egyszerűen belátható, hiszen az utolsó három téma kevésbé illeszthető be abba a zseniálisan felépített gondolatmenetbe, ami a Stádium egészét jellemzi.

Végül pedig ami a cenzúra miatti hiányosságokat illeti, később megjelent a teljes kiadás is amely közli a kézirat kihagyott részeit is. Pár helyen találhatunk arra való utalást, miszerint ezen kimaradt elemek némiképp másszínben tüntetik fel a mű nemzetért valóságát, tehát sokkal inkább a nemesi érdekeket helyezik a középpontba.

Magyarország képviselőihez

„Komoly méltósággal int az idő elfogultlan barátságos tanácskozásra”³ – így kezdi Széchenyi a meglehetősen hosszas megszólítását, s azonnal belecsöppenünk a reformkori hangulatba. Minden szavával buzdít, meglehetősen rapszodikusán, izgatottan ír, és a nemzet közös ügyeként fogalmazza meg a lakosság polgáriasodását. Rávilágít arra, mily fontos az összefogás a társadalom különböző rétegei között, s ezáltal előrevetíti az egyenlőség elérésének központi szerepét, amely egység alapja véleménye szerint a nemzet és a hazaszeret. Egyúttal a megszólítottak körét is kijelöli, így a nemesek, a birtokosok, a polgárok és a képviselők tisztjeként foglalja össze ezen problémák megoldását, ráadásul „s ha kell, sajátunk vesztével, sőt szívvérünkkel is víjuk ki minden hontársinknak az emberiség jussait”⁴ – szól a pezsdítő parancs. Mindezen folyamatok lebonyolítását – jóllehet az egész művön keresztül – meglehetősen sürgeti, és véleményem szerint

valóban méltán tartja a változásokat halaszthatatlannak.

Kiadónak előszava

Mint ahogy már korábban is elhangzott, a korabeli s meglehetősen feszült politikai helyzet nem tette lehetővé a szerzőnek a mű megjelentetését. Így az végül külföldre csempészve Lipcsében jelent meg, 1833-ban Wigand Ottó kiadásában. Éppen ezért a kiadó leszögezi, hogy „a tisztelt szerző által felhíva, sem egyenesen meghatalmazva”⁵ nincs. A művet saját elhatározásából adja ki, s mindezt meg is indokolja annak hasznosságával. Meglehetősen pártatlanul beszél a szerzőről, egyrészt bemutatja értékeit, úgy véli „mint hazafi valóban magasan áll”⁶, hiszen szinte először találkozunk olyan nemes származásúval, aki ily bátran felvállalja az említett helyzeten való változtatás szükségességét. Ugyanakkor a kiadó egyúttal becsmerli is őt, személyét, anyagi helyzetét, pozícióját nem tartja megfelelőnek a feladatra, sőt egyenesen kijelenti, hogy azért nem foglalkozott mindeddig Széchenyi munkásságával, mert hazájában tudományosan jóval kiemelkedőbb férfiak is vannak. Ezt követi a mű történetének leírása az elkészüléstől a kiadatásig. Ebből a részből derül ki, hogy szorosabb viszonyt ápol a szerzővel, aki személyesen neki küldte el kéziratot, amely már ekkor is erős cenzúrán volt túl.

Előszó

Az előszóban Széchenyi röviden utal korábbi műveire, majd rámutat azok legfőbb szándékára, a figyelemfelkeltésre. Úgy véli „mind alkotmányunkban, mind szokásinkban, mind polgári helyzetinkben tetemes javításokra legsürgetőbb szükségünk van – mert az előrehaladás és helyben maradás közt forog nemzeti életünk s halálunk”⁷. Itt az előzőhöz hasonló hangvétellel és tartalommal találkozunk, mindössze csak részletesebb a kifejtés. De nem hanyagolhatóak el, s nem maradhatnak említés nélkül ezen hangzatos, tette sarkalló sorok sem:

„két szóban koncentrálok az egész emberiség jussait: „Szabadság és bátorlét.””⁸ Mindezzel a polgári korszak egy fontos momentumához érkezünk, mégpedig az ember egyik legalapvetőbb jogköréhez a szabadságjogokhoz, amelyek ezen időszak jelentős vívmányai. A bátorlét pedig nem másra, mint cselekvésre hív fel, hogy ne a napi örömről, jólétéről éljünk, csak így következhet be hosszú távon a felemelkedés. „Előre tehát, lelkesek; álljunk elő s fussunk más nemzetekkel versenyt a tökéletes felé! S nézzük, mi szükséges nekünk, magyaroknak”⁹.

XII törvény

E cím alatt felsorolja a tizenkét törvényjavaslatát, a legtöbbhöz egy rövid kifejtést társítva, s lejjebb egy logikus íven bemutatja a pontok oksági kapcsolatát. Ez talán a legizgalmasabb része a műnek, itt mutatkozik meg Széchenyi István igazi zsenialitása, ahogyan átlátta a problémákat, s az egymásból következő összefüggések láncolatát. A tizenkét javaslat a következő:

- I. A hitel haszna és kára mindenkit egyenlőn ér.
- II. Az ösiségi jog (*jus aviticitatis*) örökre el van törölve.
- III. A megszakadásból származó fiscalitasok örökre megszűnnek.
- IV. Magyarországon mindenki bírhat ingó és ingatlan jószágot mint sajátot (*jus proprietatis*).
- V. Mindenki egyenlőn áll a törvény ortalma és súlya alatt.
- VI. A nemtelenek is választanak magoknak megyei pártvédet.
- VII. A házi pénztár– s országgyűlési költségekhez idom szerint – mindenki fizet.
- VIII. A vizek, utak s belvám elrendelése mindenkit egyenlőn ér, s országgyűlési tárgyak.
- IX. Monopóliumok, céhek, limitációk s egyéb ilyes, a közzorgalmat és konkurrenciát akadályozó intézetek örökre eltöröltetnek.

X. Magyarorszában csak magyar nyelven szóló törvény, parancs, ítélet kötelez.

XI. Minden törvényhatóság csak a helytartótanács közbenjárása által hallja a fejedelmi szót.

XII. Ítéletek, mint tanácskozások csak nyilvánosan (publice) tartatnak.

1. Hitel

A hitel „lábra állítását” nevezi meg alapkövél, hiszen az minden társadalmi réteget előre mozdítana, mint ahogy a külföldi tapasztalatok is bizonyítják. Részletes számításokkal bizonyítja, hogyan vezetne mindez a gazdasági élet felporzódulásához, mind nagybirtokosok, s mind kisbirtokosok részéről. Láthatóan nagy szakértelemmel beszél a témáról, hiszen rávilágít a kamatok csökkentésének további ésszerűségére is. A hitelképesség megteremtéséhez szükséges, hogy hypothekául, azaz jelzálogul bárki önön dolgát adhassa továbbá, és hogy a felek között – bármily rendűek – különbség nem lehet. Ezen feltételeket fogalmazza meg a következő pontokban, ami előre vetíti valójában mennyire is szorosan összefügg az adódó problémák kezelése.

2. Avicitas

Az *avicitas*, azaz az ősiség eltörlése talán a korszak egyik legfontosabb kérdése volt, hiszen egy egészen az Árpád-korig visszanyúló jogintézményről beszélünk. A jogintézmény megszüntetésének szükségességéről szinte egyöntetű volt a korabeli politikusok véleménye, inkább csak a megvalósítás módjában nem értettek egyet. Mindenesetre a gróf szerint ez a hitelfolyósítás egyik legnagyobb gátja, ahogy azt már korábbi műveiben is részletesen kifejtette: „Magyarországban pedig csak a legkisebb résznek van tulajdona [...], hogy állíthatunk szoros hitelt, ha nincs tulajdonunk, mert mit adunk hypothekául”¹⁰ - fogalmazza meg a kérdést jogosan. Nem beszélve arról, hogy hazánkban túl sok ősiségi per van, s a rengeteg rendezetlen tulajdonviszony hátráltatja a gazdaság fejlődését.

Továbbá több ízben is rávilágít, hogy nem csak a hitellel összefüggésben válna a nemzet hasznára ezen intézkedés, hiszen így jöhetne létre a tulajdonképpen – később polgári jelzővel is ellátott – magántulajdon. Mindezeket túl visszatér a már előbbieken kifejtettekhez, mint például az alacsony kamatlábhoz, s nemzetközi példákkal támasztja alá állításait. Végezetül az ide vonatkozó törvényeket és végrehajtást bírálja, úgy véli nem felelnek meg a törvények általános szellemének, s nem a jót segítik.

3. Fiscalitas

A *fiscalitas* eltörlése, egyértelmű következménye az *aviticitas* megszűnésének. Ez Széchenyi egy igen könnyen belátható tézise, hiszen a háramlási jog szükségképpen korlátozza a már fent több ízben említett ingatlanhoz fűződő tulajdonjogot. S a király sem nevezhető ilyen értelmén gazdagnak, míg a királyság nem erős, s hatalmas, tehát úgy véli, hogy a háramlási jog egyetlen haszonélvezője is jobban járna annak beszüntetésével.

Ezen kettős eltörléssel az ingatlanok becsértéke másfélszeresére is nőhet a szerző szerint, mivel a tényleges tulajdonért mindenki hajlandó lenne többet adni kiküszöbölván, hogy az adott helyzetben hihetetlen kockázattal jár egy földbirtok megvásárlása. Persze ezen fejezetben sem maradhatnak el a konkrét számpéldák amellyel a korábban felvázolt tényeket kívánja alátámasztani.

4. Jus proprietatis

„Magyarországban mindenki, akár nemes, akár nemtelen, ingatlant mint valóságos tulajdont bírhatna”¹¹ – veti fel Széchenyi a következő egység nyitányaként. Ezzel arra kíván rávilágítani, hogy hazánk földjének nagy része bérföldekké vált, ami nem lehet alapja egy jól működő gazdaságnak, s a társadalom jelentős részének kizárása a tulajdonjogból még jelentősebb csorbát ejt a nemzeti tőkén. Fontos tehát, hogy a nemtelen is bírasson saját ingatlan tulajdont. Ugyanakkor

ezen nézetei mégsem olyan liberálisak, mint amennyire első pillantásra annak tűnnek. Nem azt fogalmazza meg célkitűzésként, hogy a nemtelen is bírjon ingatlant, csupán, hogy bírhasson, mert igazából úgy tartja a proprietás szűkössége tulajdonképpen a nemes korlátja, az ő szabad rendelkezését csorbítja az által, hogy nem tudja eladni annak, akinek akarja. Megjegyzendő, hogy itt elsősorban a külföldiekre gondol, akik feltehetőleg magasabb árat fizetnének egy-egy birtokért.

5. Törvény előtti egyenlőség

„Kívánja, hogy a nemesség önként mondjon le a Werbőczy primae nonusának kiváltságáról a többi 9 millió javára.”¹² Fontosnak tartja, hogy ember ne legyen embernek alárendelve, még az uralkodónak sem, csak törvény megszegésének esetén tehát, hogy a törvény uralkodjon mindenki felett, s a nemtelent se ítélessék el önkényesen. Egy ellen példával támasztja alá állítását, s rávilágít arra, hogy a török birodalomban mily kiszámíthatatlanok a helyzetek. Egy fejlett államban nem fordulhat elő, hogy bárki is önkényesen megfosson valakit életétől. Ezzel összefüggésben hosszasan taglalja a magyar büntető törvénykönyv hiányát, hiszen a szokásjogi alapon működő ítélkezési gyakorlat szerint a jobbágyokat ugyanazon jogsértésért gyakran súlyosabban büntették, mint a nemeseket – ha egyáltalán szankcionálják őket. A nemes ember a halálbüntetés és a bírói ítélet alapján történt letartóztatás kivételével minden testi büntetés alól mentes volt, mert azzal a becsületét veszítette volna. Ugyanakkor magát a testi büntetés létét mégis szükségesnek tartja. Így felveti azt a kérdést, hogy melyiket is volna célszerű fenntartani.

6. Törvényes pártvéd

„S ha az előbbi öt megvalósul „akkor szükségképp foly az is, hogy a nemtelennek csonkítatlan igazaira sikerrel s önmegelegedésére felvigyázzon egy törvényes pártvéd”¹³

Tehát, hogy az adófizetők maguk választhassák pártvédjüket, hasonlóképp mint bíróválasztáskor, de azért némi módosítást mindenképp igényelne. Hogy pedig mindezen feladatokat el tudják látni, logikus volna egy helyett kettőt fenntartani, egy nemesit és egy adófizetőit. Ezzel a javaslattal Széchenyi újfent utal az igazságosságra, mint alapértékre, s egyúttal az egyenlőségre.

7-8. Közteherviselés

Többek között az utolsó javaslat oly annyira növelné a költségeket, hogy abból egyértelműen következik e két javaslat. Ez szintűgy meglehetősen problematikus kérdése a korszaknak, hiszen a nemesek adómentessége is a primae nonus egyik elemét képezte. Széchenyi ugyanakkor úgy véli, hogy a nemességnek önként kellene belátnia ezen lépés szükségességét. A hetedik javaslatban a házi pénztár, s az országgyűlés kiadásaihoz való hozzájárulást részletezi, míg a következőben az infrastruktúra fejlesztéséről, s annak költségeinek igazságos tehereloszlásáról szól. Több ízben utal arra, hogy nemzetközi viszonylatban mily elmaradott a hazai gondolkodásmód e téren, ellenben ő maga sem ad pontos javaslatot az adóztatás lebonyolítására. A szöveg alapján vagy, illetve a földbirtok nagysága szerinti lineáris adózást képzelt el, de mindezt nem fogalmazta meg tételesen.

9. Szabad verseny

Hosszasan ecseteli, hogyan lehetne a várt gazdasági fejlődést elérni. Többek között megemlíti a váltógazdaságot, a szabad külkereskedelem kiemelt szerepét és a monopóliumok, céhek, limitatiók megszüntetését, amelyek mind hozzájárulnának a gazdasági élet felporzódásához. Úgy véli ezen törvény felállításának csak az előző nyolc megvalósulása esetén van értelme. A következő záró gondolat, meglehetősen szépen összefoglalja a korábbiakkal való összefüggését:

„Most termékink s készítményink hazánkban alig kelnek el, s ha elkelnek is, árok mindenestre felette potom. De valjon miért? Mert nincs vevő! Vevő pedig miért nincs? Mert a legnagyobb rész nem bírhat ingatlan földet mint sajátot; mert nincs de facto a törvények által eléggé pártolva, hanem de facto az ország mind kül- mind belterheit csak ő viseli; mert a monopóliumok, céhek, limitatiók sat. minden szorgalomára halállepleget vonnak; szóval: mert az ország legtöbb lakosi sem testi-, sem lelkiképp nincsenek emberhez illőleg kifejtve, s valjon miért nincsenek annyira kifejtve, mint amennyire mind rájuk, mind ránk, mind az egészre nézve leghasznosb, legbátorítóbb, legdicsőbb lenne? Mert nincsenek – emancipálva.”¹⁴

Végszó

A zárás korántsem mondható összefoglalónak, hiszen azt már számtalanszor megtette az előszóban, sokkal inkább arra használja fel, hogy az utóbbi témát – a szabad verseny szükségességét – alátámassza. Továbbá természetesen itt sem maradhat el a sürgetés, s néhány buzdító szó.

Összegzés

Széchenyi méltán érdemli meg a Berzsenyitől kapott „diadal fia” jelzőt. Habár ő nem ebben a kontextusban használta, mégis érezhető mindaz, amit a gróf tenni kívánt a hazáért. A Stádium, s egyben a szerző kiválósága abban rejlik milyen lényegre törően meglátta a

folyamatok szoros kapcsolatát, úgy vélte a javaslatok kiegészítik, s úgyszólván feltételezik egymást. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy néhány helyen nem volt következetes, mert a polgári átalakulást talán csak annyiban kívánta, amíg az a földesurak érdekében is állt.

Felhasznált irodalom

- CSORBA László: Bécsről Bécsig. A ”legnagyobb magyar” életútjának főbb állomásai. In: Rubicon, 2016/9. 56-71. o.
- HORVÁTH Attila: Széchenyi, az első magyar nagyvállalkozó. In: Rubicon, 2016/9. 40-43. o.
- JUHÁSZ János: Széchenyi István, a reformgondolkodója – 2. rész. Link: <http://ado.hu/rovatok/ado/szechenyi-istvan-a-reformkor-gondolkodoja-2-resz> (letöltés ideje: 2015.09.04.)
- KENDE László: Széchenyi István: Stádium. In: Századok 1961/2-3. 426-428. o.
- RADNÓTI Éva: Széchenyi István: Stádium. In: Közigazgatási szemle, 1959/11. 1254-1257. o.
- KUNSZABÓ Ferenc: ”Csináljatok világot” – Széchenyi Istvánról. In: Kritika, 1982/3.
- HLATKY Endre: Széchenyi sajtópolitikai eszméi a Stádiumban. In: Budapesti szemle, 1932/652.
- BEKZEVICZY Albert: Széchenyi stádiuma megjelenésének százados fordulója. In: Budapesti Szemle, 1933/671 1-7. o.
- MÁTHÉ Gábor: Március idusára: Széchenyi István Naplójából. In: Jogtörténeti szemle, 2014/1. 1-6. o.
- SZÉCHENYI István: Stadium. Lipcse, 1833, Wigand Ottó.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ SZÉCHENYI István: Stadium. Lipcse, 1833, Wigand Ottó. 29. o.
- ² CSORBA László: Miért a „legnagyobb”? Egy tiszteleti név nyomában. In: Rubicon, 2016/9. 8. o.
- ³ SZÉCHENYI 1833, i.m.
- ⁴ SZÉCHENYI 1833, i.m.
- ⁵ SZÉCHENYI 1833, i.m. 11. o.
- ⁶ SZÉCHENYI 1833, i.m. 12. o.

⁷ SZÉCHENYI 1833, i.m. 1. o.

⁸ SZÉCHENYI 1833, i.m. 26. o.

⁹ SZÉCHENYI 1833, i.m. 28. o.

¹⁰ SZÉCHENYI 1833, i.m. 74. o.

¹¹ SZÉCHENYI 1833, i.m. 103. o.

¹² BERZEVICZY Albert: Széchenyi stádiuma megjelenésének százados fordulója. In: Budapesti Szemle, 1933/671. 1-7. o.

¹³ SZÉCHENYI 1833, i.m. 171-172. o.

¹⁴ SZÉCHENYI 1833, i.m. 291. o.

A kivételes hatalom szabályozásának rövid története

Írta: SZABÓ ANDÁS

Írásomban a kivételes hatalom szabályozásának egy rövid korszakát szeretném bemutatni. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc kitörésétől egészen a második világháborúig átívelő korszakban e jogintézmény tartalma jelentős változásokon esett át, ugyanis egyre szélesebb körben kapott jogosultságokat a kormány, korabeli elnevezéssel élve, a “ministerium”.

A kivételes hatalom jogtörténeti hátterének bemutatását megelőzően szükségesnek tartom e fogalom meghatározását: “általában alkotmányban vagy külön törvényben biztosított olyan joga a kormányoknak, hogy rendkívüli helyzetekben a belső rend biztosítása érdekében az egyébként a törvényhozásra tartozó ügyeket rendeleti úton intézhessen, még ha az az egyéni szabadságjogok jelentős korlátozásával jár is együtt.”¹

A kivételes hatalom, mint jogintézmény, csak az 1912. évi törvénnyel jött létre, azonban már a magyar jogtörténetben már a feudális korszakban is fellelhetünk hasonló célú jogintézményeket. Leginkább a delegált bíróságokat tekinthetjük előképnek, ugyanis a 16. században az alispánok szolgabírákkal járták az országot, azzal a céllal, hogy a bűnüldözés céljait realizálva helyreállítsák az ország területén a békét.² A török időköt követően időszakban is általában olyan esetekben hívták újból életre a statáriális bíraskodás lehetőségét, amikor az országon belül zavargások folytak. Többek között így tették lehetővé a betyárvilág szétzilálását és a jobbágymozgalmak leverését is a 18-19. században.³

Királyi leirat is szólt a rögtönítelő bíraskodásra való felhatalmazásról, amiben indoklás is szerepelt arról, hogy miért hozták létre a bíróságok ezen fajtáját.

A statáriális eljárások alapjául a közbiztonság olyan mértékű megromlása szolgált, aminek az orvoslására az akkor rendelkezésre álló hagyományos törvénykezési formák alkalmatlannak látszottak.⁴ Ennek a leiratnak az érdekessége az volt, hogy 1852-ig hatályban volt, vagyis az 1849. évi I. törvénnyel párhuzamosan kellett volna érvényesülnie.

Az 1849. évi I. törvény, bár még nem a kivételes hatalom jogintézményét vezette be az országban, de tartalmilag a korábban is működő rögtönítelő bíróságok szabályai voltak megtalálhatóak benne, amik később, az 1912. évi LXIII. törvényben is megjelentek.

Az 1849. évi I. törvény 1. §-a polgári és büntetőügyekben is felhatalmazta a Honvédelmi Bizottmányt (a szabadságharc ekkori állása szerint az országot irányító szervet), hogy hadi munkálatok, táborozások vagy rendes katonai parancsnokságok működésének helyén, indokolt esetben rögtönítelő bíróságokat hozhat létre. Az öttagú bíróság illetékessége kiterjedt mind a civilekre, mind a katonákra.

A bírakkal szemben is kritériumokat állapított meg a jogalkotó a törvény 3. §-ában: két polgári és két katonai bírónak kellett részt vennie az eljárásban, míg az elnök bármelyik társadalmi csoportból jöhetett. A vád képviselőjét a Honvédelmi Bizottmánynak kellett kineveznie.

Szabályozta a törvény azt is, hogy milyen bűncselekmények esetén járhatott el a rögtönítelő bíróság. Ilyen cselekménynek számított, ha valaki a haza ellen fegyveresen lépett fel vagy erre valakit rábírt, az ellenség bárminemű segítése, történjen az akár fegyverrel, katonával, szolgálattal, katonák bűjtatásával. A hadsereg működésének akadályozását is büntetni rendelte a törvény az 5. §-ában.

Az országgyűlési képviselőknek mentelmi jogot biztosított, amit csak ultima ratio jelleggel függeszthettek fel.

Tettenérés esetén az elkövetőt bárki elfoghatta, de haladéktalanul át kellett adnia a polgári vagy katonai hatóságnak, amit követően a vegyes bíróság eljárása kezdődött meg. Az elfogást követő 24 órán belül a terheltet bíróság elé kellett állítani, ami azonnal összeült ilyen esetben. Az öt bíró közül egyikük vezette a jegyzőkönyvet. A vádlottat megillette a védelem joga, azaz ha ő maga nem hatalmazott meg egy ügyvédet, akkor a bíróság rendelt ki számára egy védőt.

Az eljárás felfüggeszthető volt, annak érdekében, hogy a vádlott a védelmében bizonyítékokat szerezhessen. Az ítélet meghozatalához a bírák teljes egyetértése volt szükséges, akik ha marasztaló ítéletet hoztak, golyó általi halálra ítélték a vádlottat. Bűnösség megállapítása esetén az ítéletet három órán belül végre kellett hajtani, aminek az eljárás megkezdésétől számított 72 órán belül kellett megtörténnie.

Amennyiben a terheltet sem felmenteni sem elítélni nem tudták, akkor átadták az ügyet a rendes bíróságnak.

Az első törvény, ami a kiegyezés után a kivételes hatalomról született, az 1912. évi LXIII. törvénycikk volt. Ausztria 1906-ban ugyan megpróbált bevezetni egy hasonló intézményt, a magyarok azonban nem fogadták el azt, mert az osztrák modell alapján a katonai vezetés vette volna át a hatalmat a polgári közigazgatás felett háború, vagy háborúval fenyegető veszély idején.⁵ Az elutasítás hátterében az állt, hogy elfogadása ellentétes lett volna az 1848-as törvényekkel, amelyek szerint a kivételes hatalmat csak a kormányra ruházhatták volna át.⁶

Az 1912-es, felhatalmazási törvény névvel is illetett jogszabály elfogadásának indoka az volt, hogy eddig a kivételes hatalom csak az állam érdekével lett volna magyarázható, innentől kezdve azonban törvényre is tudtak hivatkozni,

tehát célszerűségi és alkotmányjogi szempontok tették indokolttá a jogalkotást.⁷ Maga a törvény tulajdonképpen nem definiálta a jogintézményt, csak felsorolta a ministerium jogait, hogy háború idején vagy háborúval fenyegető veszély esetén igénybe vehette a kormány ezt az eszközt és kiadhatott ezek alapján rendeleteket (1. §).

A törvény meghatározta azt, hogy kormánybiztosokat kellett kinevezni háború idején. Ők nevezhettek ki később katonai parancsnokokat, akik a háború érdekében tevékenykedtek adott területeken. A kormánybiztosok a miniszterelnöknek teszték esküt és a ministerium alá tartoztak.⁸ Az 1912. évi törvény a 4. §-ában továbbá szabályozta azt is, hogy Horvát-Szlavónország kormánybiztosát a bán nevezi ki.

Hatáskörük mindössze két ügyre terjedt ki: sürgős szükség esetén jogosultak voltak az egyesülési jog gyakorlásának korlátozására, illetve ugyanezt megtehették a gyülekezési joggal kapcsolatban is.⁹

Ugyanezen törvény a belügyminiszter hatáskörébe is utalt bizonyos jogokat háború, illetve háborúval fenyegető veszély esetére. Ennek megfelelően igénybe vehette a csendőrséget, annak parancsolhatott, illetve hatályon kívül helyezhetett önkormányzati testület által hozott szabályrendeleteket (5. §).

A belügyminiszter a törvény 6. §-a alapján gyakorolhatta továbbá az útlevel kiállításának jogát, illetve a hadiállapotba helyezett helyekről való kitelepítés is elrendelésének jogát is.

Bizonyos eszközök, tárgyak használatát, forgalmát is korlátozhatta a ministerium kivételes hatalma alapján. Ezeket a hadviselés érdekében hivatkozva tehette meg, mert azok igénybevétele, árusítása veszélybe sodorhatta az ország érdekét. A gazdaságot korlátozó további jogosultsága volt a háború idején hatalmon levőknek, hogy megszabhatták bizonyos termékek legmagasabb értékesítési árát. Ezek megszegését büntetni rendelte a 11. §: eszerint kihágást követett el az, aki

háború idején a megszabott termékeket használta, értékesítette, illetve a hatósági árnál magasabb árat kért el azokért. Ezt két hónapig terjedő elzárással és 600 korona pénzbüntetéssel rendelte szankcionálni a jogszabály 7. §-a.

További alapjogokat is engedett korlátozni a törvény: korlátozhatóvá tette a levél és távirat titokhoz való jogot, továbbá a már korábban említett gyülekezési és egyesülési jogot. Ezek gyakorlását bizonyos esetekben még szankcionálni is rendelte két hónap elzárással és 600 korona pénzbüntetés megfizetésével.¹⁰ A sajtócenzúra lehetőségét is a kormány kezébe adta a törvény, ugyanis a sajtórendészeti példányokat még a közzététel előtt el kellett küldeni a királyi ügyészségnek vagy rendőrhatóságnak.¹¹

Fontos kiemelni, hogy a háború elültével a ministeriumnak, explicit módon hatályon kívül kellett helyeznie a korábbi rendelkezéseit, tehát szükséges volt hozzá egy külön jogi aktus.¹² Kiemelendő, hogy a törvény szerint a diktatórikus hatalom megszűnt a háború végeztével, míg a különleges felhatalmazás alapján alkotott rendeletek továbbra is hatályban maradtak volna, ha tette volna eleget meg a ministerium az e törvényben foglalt kötelezettségének.

A hatósági ár meghatározását az 1912. évi törvény csak lehetőségként említte meg, amit az 1914. évi L. törvénycikk már kötelezővé tett a ministerium számára. Amennyiben a hatósági árnál többért árusította valaki a terméket, akkor a megszabott ár feletti rész hatálytalanná vált, így azt visszakövetelhetette a vásárló a törvény 1. §-a alapján. A hatóság felé nemcsak bejelenteni kellett azokat a cikkeket, amik a háború szempontjából lényegesek voltak, hanem azokat a hatóság kérésére kötelező volt meghatározott áron átadni.¹³

A törvény egyik újítását az jelentette, hogyha bér munkással nem lehetett ellátni a munkát, akkor bárki, aki 18. életévét betöltötte és az 50.-et pedig még nem, közérdekből munkára volt kötelezhető. Az állatokat, illetve a járműveket is be kellett szolgáltatni, ha azt a hadviselés érdeke

úgy kívánta.

Az 1920. évi VI. törvénycikk már az első világháborút követően született meg, a béketárgyalások folyamán. A törvény ugyan csak négy paragrafusból áll, de rendelkezései a kivételes hatalom vonatkozásában nagy jelentőségűek voltak.

Leg fontosabb rendelkezést az jelentette, hogy egy évvel meghosszabbították a minisztérium felhatalmazását annak ellenére, hogy véget ért a háború. Sőt, ezen jogát három hónapig a törvényhozó testület legitim létrejöttét követően is megtarthatta a korábbi minisztérium.¹⁴

A kivételes hatalom alapján kiadott rendeletek további sorsáról is rendelkezett az 1920. évi VI. törvény. Abban az esetben, ha a kormány hatályban akarta volna tartani korábbi rendelkezéseit, akkor törvényjavaslatot kellett volna benyújtania ugyanazzal a tartalommal az országgyűlés elé.¹⁵

A következő törvény, ami a kivételes hatalom intézményével foglalkozott, tulajdonképpen egy költségvetési törvény volt, mely az 1922/1923. évi első hat havi költségeket szabályozta.

Felhatalmazást kapott a kormány arra, hogy hatályban tartsa azon rendeleteit, amiket még a kivételes hatalma alapján adott ki és nem helyezett hatályon kívül. Ezeket addig nem kellett hatályon kívül helyeznie, ameddig a közszabadság és a gazdasági élet helyre nem állt. Ugyanakkor a törvény kimondta, hogy a kormányzat kötelessége minden olyan rendelet hatályon kívül helyezése, aminek fenntartása már nem indokolt.

Az 1922. évi XVII. törvény határidőt is meghatározott, hogy meddig kellett törvényjavaslatot benyújtani azokban a témákban, amiket korábban rendelettel szabályoztak. Eszerint négy hónapon belül kellett benyújtani, egyébként e törvény hatálybalépését követően hónappal hatályukat veszítették.

Felhatalmazást kapott továbbá a kormány

arra, hogy a békeszerződést követő helyzet rendezése céljából továbbra is élhessen kivételes hatalmával és rendeleteket alkothasson. Ilyen tartalmú rendeletalkotási tevékenységét azonban jelentenie kellett a nemzetgyűlés irányába. (6. §).

A második világháborút megelőzően újra napirendre került a kivételes hatalom kérdése. Mint ahogy korábban írtam már, ez a jogintézmény nemcsak háború idején állt rendelkezésre, hanem háborúval fenyegető veszély esetén is, így a második világháború előkészületeként is tekinthetünk az 1939. évi II. törvénycikkre.

Ez a törvény felsorolta, hogy milyen ügyekben alkothatott rendeletet a kormány háború, vagy háborúval fenyegető veszély idején, ugyanakkor az 1912-es törvényhez képest jelentős változást jelentett annak kimondása, miszerint szükség esetén szinte bármilyen területen átvehette a kormány a törvényhozás jogait. Ennek köréből azonban több mindent kivont a jogalkotó: ide tartoztak az állami főhatalom szervezetét és működését érintő, a törvényhatósági és községi önkormányzat rendszerét módosító vagy megszüntető rendelkezések, valamint az anyagi büntetőjogi rendelkezések.

További korlátja a kormány kivételes hatalmának az volt, hogy be kellett mutatnia az országgyűlés mindkét házából álló bizottságnak. A 36 tagú bizottság akkor is folytatta a munkáját, ha az országgyűlést elnapolták, vagy feloszlatták. Feladata a rendeletek helyességének és célszerűségének vizsgálata volt, azokról véleményt kellett alkotnia, illetve ha szükséges volt, kezdeményezhette az országgyűlésnél, hogy felelősségre vonják a kormányt.

A ministerium dönthette el azt, hogy mikortól él a törvényben biztosított kivételes hatalommal, ezügyben rendeletet kellett alkotnia. A törvény azt is megszabta, hogy a közvetlenül fenyegető veszély miatt igénybe vett kivételes hatalom megszűnik, ha a kihirdetés napjától számított négy hónapon belül nem tört ki a háború és az országgyűlés nem járult hozzá annak

fenntartásához.

Továbbra is megmaradt az 1912. évi törvény által bevezetett szabály, hogy a háború megszűntével hatályon kívül kell helyezni a kormány által kiadott rendeleteket, azonban a 141. § annyi engedményt tett, hogy a rendes viszonyokra való áttérés zavartalanságát biztosíthatja a kormány rendelet útján.

Az önkormányzatok működését továbbra is befolyásolhatta és felfüggeszthette a kormány a belügyminiszter, illetve a kormánybiztosok útján (142. §). Ők a háborúra sérelmes határozatokat felfüggeszthették, utóbbiak hatóságok helyett is intézkedhettek (143. §).

A kormánybiztosok munkáltatói jogokat gyakorolhattak az állami alkalmazottak felett az ügyészségek és a bíróságok dolgozóin kívül. Felfüggeszthették a dolgozókat az állásukból, ami ellen volt lehetőség fellebbezésre. Ennek azonban nem volt halasztó hatálya a határozatra nézve.

A büntetőjog területére eső jogosultságai is voltak a kormánybiztosoknak, nevezetesen, hogy az általuk kiadott rendeleteket megszegők cselekményeit kihágásnak minősíthették (145. §).

A kormány megbízottak mellett a belügyminiszter kapta a legtöbb jogosultságot háború, vagy háborúval fenyegető veszély idején. Az útlevelkiállítás jogát gyakorolhatta, vagyis megtagadhatta bárkitől azt, hogy útlevelhez jusson.

Emellett kiüríthetett bizonyos épületeket, településeket vagy akár országrészeket is, ha a hadügyminiszter egyetértett vele (147. §). További alapjogokat is korlátozhatott a karhatalom háború idején. Megtilthatta új egyesületek létrejöttét, a már meglévők működését korlátozhatta, felfüggeszthette.¹⁶ A gyülekezési jog is csorbulhatott a kivételes hatalmával élő kormány intézkedései okán.

A második világháború után a kivételes hatalom gyakorlása megszűnt. A jogintézmény lényegét figyelembe véve elmondhatjuk ugyanakkor, hogy egészen a rendszerváltásig

folyamatosan élt a kivételes hatalom adta lehetőségekkel az ország vezetése, mert az országgyűlés figyelmen kívül hagyásával hozták meg a legfontosabb döntéseket.

A 2012-től hatályos Alaptörvényünk is említést tesz a kivételes hatalom utódjáról, a különleges jogrendről. Taxatíve felsorolja, hogy milyen esetekben vehető igénybe és kibővíti a

korábbi két tagú felsorolást ötre: rendkívüli állapot, szükségállapot, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás, vészhelyzet. Ezekből észrevehető, hogy tulajdonképpen csak a katasztrófák körével bővült ki a ma hatályos szabályozás az elmúlt 100 év alatt, vagyis egy olyan jogintézményt hoztak létre anno, ami napjainkig jelen van a jogrendszerben.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ POMOGYI László: Magyar alkotmány- és jogtörténeti kézikönyvtár, Mérték Kiadó, Budapest, 2008. 603. o.

² MEZEY Barna: A kivételes hatalom jogi természete; Jogtörténeti Szemle 2015/4. 26. o.

³ MEZEY 2015, i.m. 27. o.

⁴ MEZEY 2015, i.m. 27. o.

⁵ MEZEY 2015, i.m. 31. o.

⁶ MEZEY 2015, i.m. 31. o.

⁷ Főrendiházi irományok: 1910. XXI. kötet: 403. o.

⁸ Dr. BUZA László: Az államjogi kivételes állapot; Jogtudományi Közlöny, 1915. augusztus 13. 361. o.

⁹ Dr. BUZA László: Az államjogi kivételes állapot; Jogtudományi Közlöny, 1915. augusztus 13. 361. o.

¹⁰ 1912. évi LXIII. tc.: 8., 9., 10. §

¹¹ TAKÁCS György: A sajtó és a kivételes hatalom; Jogtudományi Közlöny, 1973. július-augusztus. 407.o.

¹² TAKÁCS György: A sajtó és a kivételes hatalom; Jogtudományi Közlöny, 1973. július-augusztus. 407.o.

¹³ 1914. évi L. tc.: 2, 3. §

¹⁴ 1920. évi VI. tc.: 1. §

¹⁵ 1920. évi VI. tc.: 2. §

¹⁶ 1939. évi 2. tc.: 148. §

Az öngyilkosság büntetőjogi szabályozásának rövid története

Írta: SZABÓ PATRIK

„Csak egyetlen igazán komoly filozófiai kérdés van: az öngyilkosság. Ha meg tudjuk ítélni, hogy érdemes-e leélni az életet, akkor választ is adtunk a filozófia alapkérdésére.”

/Albert Camus/

Az öngyilkosság problémaköre az emberiség történetének talán az egyik legkomplexebb kérdése. Mi sem bizonyítja ezt jobban, hogy már az ókori gondolkodók is foglalkoztak vele, és napjainkban is számos tudományterület – többek között a pszichológia, a szociológia, a statisztika, a teológia, a filozófia és a jogtudomány – vizsgálati tárgyát képezi, ugyanakkor jelenleg is eltérő álláspontok fogalmazódnak vele kapcsolatban, legfőképpen vallási és világi megítélését illetően.

A történelem során az öngyilkosságról alkotott kép kultúrtörténeti szempontból is rendkívül sokszínű. Az antikvitás legfontosabb gondolkodói közül már Zénón és Diogenész is úgy gondolta, hogy az elviselhetetlen fájdalom okot adhat az öngyilkosságra, de például a sztoikus Seneca mellett nem egy római császár vetett véget életének önkezével.¹ A legnagyobb ókori filozófusok, Platón és Arisztotelész pedig úgy vélekedtek, hogy az öngyilkosság elsősorban a társadalommal szemben igazságtalan, valamint, hogy az ember élete Isten hatalma alatt áll, ezért azt nem áll jogában eldobni.² Platón már egyértelműen amellet foglalt állást, hogy az öngyilkosokat a többtől elkülönülő sírban, nevüket fel nem tüntetve temessék el. Az archaikus római jogban szintén hasonló felfogás érvényesült, hiszen az öngyilkosságot legfőképpen azért ítélték el, mert az az államot fosztotta meg egy polgárától, de a köztársaság kori Rómában a nem katonai személyek - amennyiben a Szenátus előtt öngyilkosságuk okát és módját feltárták - már mentesültek a büntetéstől.³

A Bibliában és a Héber Szentírásban egyaránt visszatérő motívumként jelenik meg az öngyilkosság, azonban annak megítélése korántsem egyértelmű. Ennek ellenére mind a keresztény egyház, mind zsidóság tanítása szerint a suicidum elítélendő halálos bűn, hiszen – ahogyan azt mindkét közösség vallja – az emberi élet szuverén birtokosa Isten, mi csupán annak kezelői vagyunk, következésképpen azzal nem rendelkezhetünk. Szent Ágoston írásaiban már az öngyilkosság egyházi kiátkozásával történő szankcionálása mellett érvelt, majd a skolasztikus Aquinói Szent Tamás az antik felfogást folytatva az individuumnak a társadalommal szembeni felelősségre helyezte a hangsúlyt, ezzel is erősítve az önkéz általi halál bűnként való megítélését.⁴ A középkori egyházi gyakorlatban Platón és Arisztotelész gondolatai éltek tovább, hiszen bevett gyakorlat volt az öngyilkosságot elkövetők sírhelyeinek elkülönítése, és azon nevüknek fel nem tüntetése, ugyanakkor anakronisztikus voltának ellenére ez a gyakorlat még egyes erdélyi református közösségekben az 1970-es évekig továbbélt.⁵

Az öngyilkosság világi szankcionálása nagyban hasonlított az egyházi szabályozáshoz, de attól eltérő, az elkövető testének megbecsztelenítését célzó, többletelemekeket tartalmazott. A középkori városi jogok tiltották az öngyilkosok egyház általi eltemetését, ugyanakkor Angliában az elkövetők holttestét karóba húzták, és az országút mellé temették.⁶ Később ezt a gyakorlatot, a Corpus Iuris Civilis rendelkezéseihez hasonlóan, az elkövető vagyonának elkobzása, valamint az örökhagyás jogától való megfosztása váltotta fel. Különösen

kegyetlennek tűnhetnek a XIV. Lajos által kibocsájtott Ordinance Criminale-ban megfogalmazottak, melyek szerint, az öngyilkosok testét ruhátlanul végig kellett hurcolni az utcán, majd ezt követően nyilvános felakasztásukra került sor.⁷

A 18. században – az élet sok más területéhez hasonlóan, az öngyilkosság szabályozásában is – a felvilágosodás jelentős változást hozott. Voltaire és Rousseau a posztmortális büntetések ellenében emelt szót, felhívva a figyelmet arra, hogy azoknak visszatartó ereje rendkívül csekély, illetve, hogy a vagyonelkobzással csupán az elkövető életben maradt özvegyét és gyermekeit lehetetlenítik el egzisztenciálisan. Beccaria pedig, aki az élet önkéntes megszakítását erkölcstelennek és bűnösnek találta, mindezek ellenére amellet foglalt állást, hogy ezeknek a cselekmények a büntetése teljesen értelmetlen. Az effajta szemléletbeli változásoknak köszönhetően Svédországban már 1750-ben királyi rendelet deklarálta, hogy a sikertelen öngyilkossági kísérlet esetén a hatóságok mellőzzék a büntetőeljárás megindítását, majd ezt követően az 1813-as bajor büntető törvénykönyv egyaránt hatályon kívül helyezte az önként halálba indulókat sújtó rendelkezéseket, bár azok alkalmazását már Nagy Frigyes 1751-ben megtiltotta. A francia Nemzetgyűlés pedig, a hazai jogalkotással szinte egy időben törölte el a fent említett szabályokat. Ettől teljesen eltérő fejlődést mutat az angolszász jogi fejlődés, hiszen a common law a suicidum kísérletét egészen 1961-ig bűncselekményként értékelte, habár a bíróságok a gyakorlatban ezt a tényállást nem alkalmazták.⁸

Az öngyilkosság a magyar büntetőjogban

A magyar büntetőjog fejlődésére a két nép történelmének szoros összefonódása miatt az osztrák büntetőjog rendkívül nagy hatást gyakorolt, ezért ahhoz, hogy a hazai szabályozási tendenciákat megérthessük elengedhetetlen, hogy

az osztrák büntetőjog történeti fejlődését és annak legfontosabb állomásait legalább nagyvonalakban áttekintsük, és a hazai viszonyokkal röviden összehasonlítsuk.

I. Lipót már az 1687-es pozsonyi országgyűlésen szorgalmazta a büntetőjogi kodifikációt, és az osztrák hercegségekben már a 17-18. században napvilágot láttak az ún. „Halsgerichtsordnungen” (1656 Ferdinanda (Praxis Criminalis), 1675 Leopoldina, 1707 Josephina), melyek már anyagi és alaki büntetőjogi szabályokat egyaránt összefoglaltak, és alapjául szolgáltak az 1770-ben az örökös tartományokban hatályba léptetett Constitutio Criminalis Theresiana-nak. 1787-ben vezették be az első valóban modern büntető kódexet, a Josephinát.⁹ A büntetőjog magyarországi fejlődését tekintve elmondható, hogy a 17. század végéig jogi partikularizmus uralkodott, aminek köszönhetően az ország különböző részeiben leginkább a helyi szokásjog dominált. Ezt a helyzetet kísérelte meg felszámolni az osztrák kormányzat azzal, hogy közvetlen exportálta az osztrák jogot, az életviszonyokat igyekezett rendeleti úton szabályozni, és szorgalmazta a kodifikációt. A magyar büntetőjog-tudomány a 18. század közepén jelent meg, de képtelen volt a jogalkalmazásra jelentős hatást gyakorolni, így a kudarcba fulladt kodifikációs kísérleteket (1712, 1795, 1829, 1843) követően a neoabszolutista kormányzat 1852-ben országunkban is hatályba léptette az osztrák büntető törvénykönyvet.

Az öngyilkosság és annak kísérlete az államalapítást megelőzően nem képezett bűncselekményt, annak kriminalizálását a kánonjog meghonosítása eredményezte.¹⁰ Az államalapítást követően az egyház szorosan összefonódott az állammal és jogrenddel. A katolikus egyházi szokások és tanítások betartatását a büntetőjog eszközeit is igénybe véve belül igyekeztek megvalósítani.¹¹ A keresztény felfogás szerint ugyanis a bűncselekmény nem más, mint az Isten által megalkotott és szabályozott

rend megsértése, végső soron pedig magának az Úrnak a megsértése, ezért szigorú büntetést kell maga után vonnia. A kor gyakorlatától az sem állt távol, hogy egyházi szankcióelemeket építsenek be a világi büntetésekbe. Mindezt jól példázza, hogy a középkori Magyarországon az egyház az öngyilkosoktól a liturgikus keretek között zajló, szentelt földbe történő eltemetés lehetőségét megtagadta, valamint, hogy a kánonjog az öngyilkossági kísérletre börtönt és vezeklést írt elő.¹² Ugyanekkor a világi jogszabályok az elkövető hóhér általi eltemetését rendelték el, valamint az állam a hagyaték egyharmadát elkobozta. Mindazonáltal, a hátrányos jogkövetkezmények alól az elhunyt mentesülhetett, ha bizonyítást nyert, hogy tettét zavarodott elmeállapotban hajtotta végre.

Annak ellenére, hogy a Praxis Criminalis kizárólag a királyi Magyarország területén, a Theresiana országunkban hivatalosan nem, illetve a Josephina 1787 és 1790 között lépett hatályba Magyarországon, jelentőségük miatt említést kell tennünk róluk. A Praxis Criminalis bűncselekménynek tekintette az önkéz általi halált, melynek ekkortájt a tipikus elkövetője a halálbüntetést vagy a hosszú börtönt elkerülni igyekvő elítélt volt. Befejezett bűncselekmény esetén az elkövető végtisztességének megtagadását és annak családjának vagyonvesztését rendelte el, ugyanakkor megkövetelte, hogy a beszámíthatóság kérdése miatt minden esetben vizsgálják meg az adott eset körülményeit.¹³ Mária Terézia büntető törvénykönyve gyakorlatilag ezekre a rendelkezésekre épült, és azokat modernebb és részletesebb leírással, de fundamentális distinkciók nélkül ismételte meg. A Josephina már az áldozat utólagos megbecsülésének gondolatát elvetette, ehelyett elrettentésképpen a bűnös nevének akasztófára szögelését írta elő.¹⁴ A szabályozás vallásos szemléletet tükröz abban a tekintetben, hogy különbséget tesz azon az elkövetők között, akik haláluk előtt tettüket megbánták, és akik nem, hiszen az előbbieket esetében engedélyezte a rendes temetkezést, míg

utóbbiakéban hóhér vagy sintér általi temetést rendelt el.

Az igazán nagy fordulat 1791-ben következett be, amikor már az öngyilkosságot nem büntették, ugyanakkor az arra felbujtót, vagy az abban segítséget nyújtó személyt felelősségre vonták.¹⁵ Az 1795-ös büntetőjogi tervezet már szellemi és fizikai betegség feltétlen vélelmezését írta elő az öngyilkosság elkövetésének minden esetében, és egyedüli szankcióként az egyházi temetés megtagadását ismerte el. Az 1803. évi Strafgesetz az öngyilkossági kísérletet súlyos rendőri kihágásnak minősítette.¹⁶ Az 1852-ben elfogadott és hazánkban is hatályba léptetett új osztrák büntető törvénykönyv már semmiféle büntetendő cselekményként nem tartalmazta az öngyilkosság tényállását. 1860-ban az Októberi Diploma kiadását követően az StGB. érvényét veszítette, és elvileg a rendi Magyarország szabályai álltak vissza. Mindez rendkívül komoly jogi zűrzavart eredményezett, melyet kizárólag az 1878.5. tc. volt képes orvosolni.

A Csemegi-kódex a magyar büntetőjog egyik, ha talán nem a legfontosabb büntető törvénykönyve, mely olyannyira időtállóan bizonyult, hogy a maga teljességében csupán 1961-ben veszítette hatályát. A kódexnek az öngyilkosságról alkotott képének kialakulásában rendkívül nagy előzetes szerepet játszott Deák Ferenc és Pauler Tivadar munkássága. Deák 1843-as elaborátumában az élet önkezü elvételével kapcsolatban nem találunk rendelkezéseket, de annak tárgyalásai során többször is megjegyezték, hogy az ember önmaga ellen büntettet nem követhet el, ezért a gyilkosságnak nem a meggyilkoltnak, hanem tőle különböző személynek kell véghez vinnie.¹⁷ Pauler pedig a korszakalkotó Büntetőjogtan c. tankönyvében amellet foglalt állást, hogy az előbb említett oknál fogva a suicidum nem minősül büntettnak, mindazonáltal az általa kialakított gyilkosságfogalomnak nem tényállási eleme az, hogy elkövető mást öljön meg. A Csemegi-kódex

az említett jogtudósok álláspontját és az uralkodó európai álláspontot követve már nem büntette sem az öngyilkosságot, sem pedig annak kísérletét, melyet legfőképpen büntetőpolitikai érvek miatt hagytak büntetlenül. A kódex 278. § szerint az követ el emberölést, „*Aki embert előre megfontolt szándékból megöl*”, ami egyértelműen kifejezi, hogy az öngyilkosság ugyan erkölcsi és morális szempontból továbbra is elítélendő cselekménynek minősült, de Fayer László szavaival élve „már nem tartozott a büntetőjog köreibe”.¹⁸ Azonban az öngyilkossági kísérlet büntethetlensége alól egyetlen tényállás, az ún. amerikai párbaj képezett egyedül kivételt.¹⁹ Érdekesség, hogy a kódex miniszteri indoklása egyértelműen leszögezi az öngyilkosság büntethetlenségét, de a kívánságra ölés kapcsán az egyénével szemben az állam jogának sérelmét²⁰ fogalmazza meg, ezért a 282.§ a következőképpen rendelkezik: „*Aki valakinek határozott és komoly kívánsága által biratott arra, hogy őt megölje; három évig terjedhető börtönnel büntetendő.*”

Az 1878.évi 5. tc.-et teljes egészében A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi. V. törvény helyezte hatályon kívül.²¹ A szocialista Btk. az öngyilkosságot nem büntette, melynek legfőbb oka, hogy az elkövetővel szemben a büntetés céljai nem realizálódhatnak.²² Ennek ellenére a jelenséget a szocialista erkölccsel ellentétesnek tartotta, és a társadalomra nézve teljes mértékben közveszélyesnek nyilvánította. Mindazonáltal Magyarországon pont ebben az időszakban nőtt rohamosan az öngyilkosságot elkövetők száma.

Az öngyilkosság szabályozása napjainkban

Az önkéz általi halál és annak kísérlete a mai modern jogrendszerekben - Törökország kivételével – nem minősül büntetendő cselekménynek. A kortárs irodalom szerint ennek legalapvetőbb oka a tényállásszerűség hiánya, illetve, hogy amennyiben a cselekmény sikerrel jár, nincs kit felelősségre vonni. Ehhez hozzájárul,

az 1978. évi IV. törvény 10.§ és a 2012. évi C. törvény 4.§ által megfogalmazott társadalomra veszélyesség hiánya, illetve az, hogy az ember önmagával nem állhat jogviszonyban, ezért önmaga ellen büntetendő cselekményt sem képes elkövetni. Egyesek szerint a kísérlet azért is tekinthető megengedett cselekménynek, mert ezzel az öngyilkos csupán saját jogáról kíván lemondani.²³ Emellett fontos szempont az is, hogy az öngyilkosságot megkísérlő személy lelkiállapotát az esetleges büntetés csak tovább rontaná, és még inkább arra ösztönözné, hogy vessen véget életének.

Ezen jog- és büntetőpolitikai elveket tartalmazzák korunk modern büntető törvénykönyvei, köztük a magyar Btk. és a német Strafgesetzbuch (StGB) is. Az előbbi az emberölés tényállást a 160.§ (1) bekezdésében a következőképpen ismerteti: „*Aki mást megöl, büntett miatt öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő*”, ezzel egyértelműen állást foglalva a suicidum büntetendőségének tilalma mellett. A német StGB 211.§ (2) bekezdése ezzel szemben úgy szól, hogy „*Mörder ist wer [...] einen Menschen tötet.*” („*Gyilkos az [...], aki más embert megöl*”). Egyesek szerint ebből az is következhetne, hogy az StGB alapján pönalizálni kell az öngyilkosságot, de a német bírói gyakorlat ezt abszolút cáfolja, és nyilvánvalóvá teszi, hogy ha a jogalkotó az önkéz általi halál kriminalizálásra törekedne, akkor azt sui generis tényállásban kellene szabályoznia.²⁴

Mindezek alapján tehát elmondható, hogy a felvilágosodásnak és a jog szekularizációjának köszönhetően sikerült az egyházi befolyást az öngyilkosság szabályozásának területén visszaszorítani, és azt a modern jogrendszerekben büntethetatlenné tenni. Mindennek ellenére, a suicidum világi jogi és egyházi megítélése között manapság is óriási, szinte feloldhatatlannak tűnő ellentét feszül, és az öngyilkosság napjainkban is a legvitatottabb morális kérdések egyike, mely még jelenleg is számos új és aktuális kérdést vet fel az

emberi önrendelkezés, valamint az élet értékének és védelmének határterületeit illetően.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ JOBBÁGYI Gábor: Az élet joga. Budapest, 2004, Szent István Társulat. 281.o.

² FILÓ Mihály (szerk.): Halálos bűn és szabad akarat – öngyilkosság a jogtudomány tükrében. Budapest, 2013, Medicina Könyvkiadó Zrt. 46.o.

³ FILÓ 2013, i.m. 105.o.

⁴ FILÓ Mihály: Az eutanázia a büntetőjogi gondolkodásban. Budapest, 2009, ELTE Eötvös Kiadó. 233.o.

⁵ FILÓ 2013, i.m. 48.o.

⁶ FILÓ 2009, i.m. 234.o.

⁷ FILÓ 2009, i.m. 234.o.

⁸ FILÓ 2009, i.m. 234-235.o.

⁹ FILÓ 2013, i.m. 72.o.

¹⁰ FILÓ 2009, i.m. 236.o.

¹¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar Jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 270.o.

¹² FILÓ 2009, i.m. 236-237.o.

¹³ FILÓ 2013, i.m. 74.o.

¹⁴ FILÓ 2013, i.m. 75.o.

¹⁵ FILÓ 2009, i.m. 238.o.

¹⁶ FILÓ 2013, 75.o.

¹⁷ FILÓ 2009, i.m. 239-240.o.

¹⁸ FAYER László: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1905, Franklin. 218. o.

¹⁹ 1878:5. tc. 283.§

²⁰ FILÓ 2009, i.m. 241.o.

²¹ MEZEY 2007, i.m. 385.o.

²² FILÓ 2009, i.m. 242.o.

²³ FILÓ 2009, i.m. 242.o.

²⁴ FILÓ 2009, i.m. 229.o.

Polgárok a törvénykezésben: esküdtbíróságok Magyarországon

Írta: VÁNTUS BOGLÁRKA

Atársasbíráskodás mindig is meghatározó elem volt a magyar igazságszolgáltatás történelme során. Tekinthetjük példának az alispán mellett működő szolgabírákat vagy a király által a curiába behívott személyeket, és azt találjuk, hogy a bíráskodás ezen formája már egészen a kezdetektől jellemezte a hazai bíráskodási rendszert. Kiemelkedő helyet foglal el ebben a körben az esküdszék is, mely bár Magyarországon viszonylag kevés ideig volt jelen, jelentősége, az általa képviselt értékek mégis érdemessé teszik a vele való foglalkozásra.

Küzdelem az esküdtbíróságok felállításáért

Magyarországon - szemben például az Amerikai Egyesült Államokkal -, az esküdtbíráskodás jogtörténeti hagyományokkal nem rendelkezik. Helyenként azonban felfelbukkant a történelemben:¹ már Nagy Lajos is rendelkezett a 14. században 12 becsületes ember részvételéről a fenyítő ügyekben történő nyomozásban, valamint az 1298. évi 44. és 45. törvénycikk szerint hatalmaskodási ügyekben 12 esküdt nemes (köztük 4 szolgabíró) előtt kellett lefolytatni az eljárást. Ezek persze nem pontosan úgy működtek, mint a későbbi esküdszék, inkább csak közvetett előképként lehet rájuk tekinteni.

Az esküdszékről való tudományos gondolkodásra és vitára majd csak a reformkorban került sor.² Az első kísérlet az esküdtbíróságok felállítására az 1843. évi büntető törvényjavaslatban öltött alakot. A javaslat azonban haladó szelleme, merész újításai ellenére elbukott. Az anyagi jogi javaslat nem tudta áthidalni az alsó- és felsőtábla nézetei közti szakadékot, míg a börtönügyi javaslatot V. Ferdinánd utasította el. Az esküdtbíráskodás

intézménye a büntetőeljárásról szóló tervezetben kapott helyet, ám mivel a főrendek nem támogatták ezt az intézményt, a javaslat ezen része sem valósulhatott meg. A főrendek álláspontja szerint „*Nemzeti intézményeinkhez ragaszkodnunk kell, az esküdszék felállítása a törvényeket nem ismerő alsóbb néprétegek káros befolyását eredményezné.*”³ Az „alsóbb néprétegek” ugyanakkor a társasbíráskodás bevezetésétől az abszolutista hatalom beavatkozási lehetőségeinek korlátozását várták a kiéleződő rendi reformerők és az udvar közötti harcban.

Törvényes intézménnyé csak az 1848. évi XVIII. törvénycikk tette az esküdtbíróságokat a sajtóvétségek tárgyalására: „*17. § A sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdszék ítél.*” Az első sajtóesküdszéki eljárás a dualizmus korában, 1867 decemberében zajlott. Réső Ensel Sándor ügyvéd magánvádló támadta a szintén ügyvéd Seregi Józst rágalmazás elkövetése miatt, de a pert 9:3 arányban elvesztette.⁴

Az 1868. évi XLVI. törvénycikk kiszélesítette az esküdtbíróságok hatáskörét, innentől a főváros területén előforduló kisajátításoknál a vitás kártalanítási összeg megállapítását is esküdtbíróság végezte.⁵ Ebben az időben csak Pesten, Debrecenben, Eperjesen, Kőszegen, valamint Nagyszombaton (vagyis a királyi ítélőtáblák székhelyén) ítélkeztek esküdtbíróságok.⁶ Az egyéb területeket beosztották ezekhez az esküdszékekhez, hogy bármely területen helyre tudják állítani a megsértett jogrendet.

A szélesebb hatáskörű esküdtbíróságok létrejöttét Szilágyi Dezső igazságügy-miniszter munkássága alapozta meg, ő dolgoztatta ki ugyanis a büntető perrendtartást. Ennek köszönhetően az esküdtbíráskodás ügye nagyot lépett előre, a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi 33. törvénycikk XIX. fejezete tartalmazta az esküdtbíróági eljárás részletes szabályait. Egy évvel később az Országgyűlés elfogadta az esküdtbíróságokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikket, a büntető perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvény alapján pedig

1900. január 1-jén életre hívták az esküdtbíróságokat Magyarországon.

Az esküdtbíróági tárgyalás sajátosságai

Jelen cikkben nem célom, hogy az esküdtbíróági tárgyalást lépésről-lépésre levezessem, vannak azonban olyan sarkalatos elemei ennek a rendszernek, melyeket fontosnak tartok megemlíteni, többek között az esküdtbíróság felépítését, az esküdtképeség feltételeit valamint az esküdszék hatáskörét.

Az esküdtbíróságok a dualizmus korának meghatározó jelentőségű bírói szervei voltak. A büntető hatáskörrel rendelkező királyi törvényszékek mellett szervezték őket, de az állandó bíróságként működő törvényszékekkel ellentétben az esküdtbíróságok időszakos bíróságok voltak, az ülésszakok száma az ügyek mennyiségétől függött. Vegyes bíróságok voltak, Résző Ensel József szavaival élve: *„Az esküdszék nem más, mint egy a vádlott vétkessége felett ítélő 12 polgártárs és 3 törvényhozó tisztviselőből álló testület.”*⁷ A háromtagú bírói tanács és a 12 laikus esküdt között feladatmegosztás érvényesült. A tények megállapítása, a bűnösség és a minősítés kérdésében az esküdtek, míg a büntetés kiszabása kérdésében a 3 bíró döntött. Mind a hivatásos bírók, mind a 12 laikus esküdt létszámára találhatunk magyarázatot. A három bíró csekély feladatot lát el a büntetés mértékének megállapításával, ezért ezt a kötelezettséget kevesen is el tudják végezni; a páratlan szám pedig azzal magyarázható, hogy így elkerülhető a szavazategyenlőség, ezzel is gyorsítva az eljárást. A 12 esküdt esetében párhuzam vonható a 12 apostollal, valamint az esküdszék a „nép felségét képviselő szent intézmény”.⁸

Fontos megjegyezni, hogy nem akárki lehetett esküdt, több feltételnek is meg kellett ehhez felelni.⁹ Esküdtképes volt az a magyar állampolgárságú férfi, aki 26. életévét betöltötte, és aki magyarul (Fiumében olaszul) írni-olvasni is

tud. Ezen kívül meg kellett felelni a vagyoni cenzusnak is, amely évi 20 korona egyenes adó befizetésének igazolása volt. Ez alól a követelmény alól automatikusan mentesültek az értelmiségiek. Értelmiséginek számítottak ekkor a középiskolát, illetve főiskolát végzettek. Ezeken túl is fennállottak olyan különös okok, melyek alapján valaki rendelkezett ugyan esküdtképeséssel, mégsem volt felvehető a névjegyzékbe, nem lehetett esküdt.¹⁰ Az egyik ilyen kizáró ok volt az érdemtelenység. Érdemtelenek voltak az esküdti posztra egyes bűncselekmények elkövetői, a hivatalvesztésre ítélték, csőd vagy gondnokság alatt állók, akinek a kiskorúságát meghosszabbították, valamint ide sorolták a testi és/vagy szellemi fogyatékosokat is. Rajtuk kívül nem lehettek esküdtek, akiknek a hivatali pozíciója összeférhetetlen volt az esküdti részvétellel. Ők voltak a miniszterek, a fiúmei kormányzó, a főispán, Budapest főpolgármestere, katonák, szolgák és napszámosok. A harmadik csoport annyiban tér el az első kettőtől, hogy míg az előbbieken felsoroltak egyáltalán nem lehettek a lajstromba felvehető, az utolsó csoport tagjai felvehetőek voltak ugyan, de valamilyen mentő okkal, mentességgel rendelkeztek, amellyel távol maradhattak a tárgyalóteremtől. Ebbe a csoportba sorolhatók a lelkészek, a fegyveres erőknél szolgálók, gyakorló orvosok, néptanítók, postánál vagy vasútnál dolgozók, 70. életévüket betöltöttek, valamint azok, akik abban az évben már voltak esküdtek. Látható, hogy az ebbe a csoportba tartozók főként olyanok voltak, akiknek hivatásuk miatt távol kellett lenniük időnként, így bár az esküdti feladatot állampolgári kötelességnek tekintették, ezek a csoportok mégis szolgálati mentességet kaptak alóla.¹¹

Az aktuális tárgyaláson részt vevő esküdtek kiválasztása egy többlépéses folyamat eredménye volt.¹² Először összeállították az esküdtképesek névjegyzékét, ez volt az alaplaajstrom. Ezután a törvényszék elnökeiből, egy bíróból és a törvényhatósági bizottság néhány tagjából álló bizottság kiválasztotta az adott évre az

esküdteket és helyettes esküdteket, az ő nevükből állt össze a főljajstrom és a helyettes lajstrom. Minden ülősszak előtt 30 esküdtet és 10 helyettes esküdtet sorsolt ki az elnök, az ő jegyzékük a szolgálati lajstrom.

A 12 laikus az esküdt nevet az esküdtszék megalakítása utáni esküről kapta. Minden ügyben meg kellett esküdniük bírói kötelességeik pontos és lelkiismeretes teljesítésére, tételesen ez alatt a következők értendők: a törvényt megtartják, kötelességeiket teljesítik, csak eskütársaikkal érintkeznek a határozatuk kimondásáig, valamint a bizonyítékokat mérlegelik és ebből merített meggyőződésük szerint a törvény értelmében határoznak.¹³ Láthatjuk, hogy az esküdtszék ítélezésében a jog helyett a pszichológia, a társadalmi morál és az etika jutott döntő szerephez. Ez azonban azzal járt, hogy a laikus esküdtek jogi képzettség hiányában a törvény adta kereteket, támpontokat általában csak kevésbé ismerték, ami sokszor gördített akadályokat az igazságos és jogszerű ítélet meghozatalának útjába.

Az esküdtek az esküdtszéki szobában szavaztak élőszóban, de akár csak 1 tag kívánságára is titkosan, írásban történt a szavazatok leadása. Mint már korábban említettem, az esküdtszék minimum 2 kérdésre, egyfelől a ténykérdésre, másfelől a bűnösségre kereste a választ. A konkrét kérdéseket Antal Tamás így rekonstruálja:¹⁴ „*Vajjon meg vannak-e az előadottak alapján lelkiismeretükben győződve az esküdtszéki tagok, hogy a vádlott cselekedte azt, miről a vádlevélben állítatik?*” valamint „*Vajjon az, amit e vádlott cselekedett, olya cselekvés volt-e, minőnek a vádlevélben állítatik?*”. Az esküdtek igennel vagy nemmel szavazhattak, a vádlott bűnösségének megállapításához 8 szavazat szükségeltetett az „igen”, vagyis a „bűnös” mellett. Az esküdtek a döntés meghozataláig nem érintkezhettek a külvilággal, külső információkat nem fogadhattak el. Ennek oka abban rejlik, hogy mindegy egyéb információ, amit saját tapasztalatukon kívül szereznek, befolyásolhatta a

döntés végeredményét. Az ilyenek ugyanis már tartalmaznak olyan elemeket, akár tartalomban, akár a másik fél előadásmódjában, melyekről más már véleményt formált, vagy csak egyszerűen rosszul értesült, és ha akaratlanul is, de ezáltal torzítva adja át az információt. Nem beszélve azokról, akik kimondottan az esküdtek döntésére szerettek volna hatást gyakorolni.

Az 1897. évi XXXIII. és XXXIV. törvénycikkek az esküdtbíróóság hatáskörébe utalták a legsúlyosabb bűncselekményeket is, melyekre a Btk. különös része 5 évet meghaladó szabadságvesztés-büntetést, életfogytiglani fegyházat vagy halálbüntetést róhat ki. Ezek közül sem mind tartozott azonban az esküdtbíróóságok hatáskörébe, hanem csak a törvény által taxatív felsoroltak. Így például 5 évi fegyházat meghaladó büntetett, mégsem tartozik az esküdtbíróóságok hatáskörébe a pénzhamisítás, mivel ezeknél általában bűnbanda áll a törvény képviselői elé sok taggal, így túl sok kérdésre lehetett volna számítani az esküdtektől. Ilyen volt ezen kívül a hamis tanúzás, hamis vád, közokirat-hamisítás, hivatali sikkasztás, mivel ezekhez a törvények olyan szintű ismerete és egyéb speciális tudás voltak szükségesek, melyek a jogi szakképzettséggel nem rendelkező laikus esküdtektől nem lehetett elvárni. Ezek mellett ide tartozott a szemérem elleni erőszak, valamint a méhmagzat elhajtása, mivel ezeknél a privát családi körülmények tárgyalása a kívánnál nagyobb nyilvánosság előtt zajlott volna.¹⁵ Mindezek után vizsgáljuk meg, melyek azok a bűncselekmények, melyek az esküdtbíróóság hatáskörébe kerültek.¹⁶ Az esküdtszékek rendes hatáskörébe tartozó ügyeket minden esküdtbíróóság tárgyalhatta. Ilyenek voltak többek között a gyilkosság, szándékos emberölés, párbaj, halált okozó testi sértés, mérgezés, rablás, gyújtogatás, vasúti jelzéssel való visszaélés. A kivételes hatáskörbe tartozó büntettek fölött csak a királyi ítéletábrák székhelyén működő esküdtbíróóságok ítéltettek, így a politikai bűncselekmények, valamint az ezek elkövetésére történő nyilvános felhívás esetében. Ezeken kívül továbbra is fennállt

az esküdtbíráóságok sajtóbíráskodási hatásköre a sajtó útján elkövetett bűncselekményekre.

Az esküdtszék, mint a szabadság és alkotmányosság záloga

Az eddig tárgyaltakból kitűnik, hogy az esküdtbíráskodás bevezetése a korábbiaktól eltérő bíráskodási formát alakít ki, ahol a hivatásos jogalkalmazók mellett a nép képviselői is helyet kapnak az ítéletek megállapításában. Hiszen éppen az hívta életre az esküdtszékeket, hogy a bírók a mechanikus törvényalkalmazás miatt érzéketlenné váltak a való élet, a társadalmi és egyéni szenvedések iránt. A ténymegállapító tevékenység azonban nem igényel külön jogász ismereteket, ezáltal lehettek alkalmasak a nép tagjai a feladat betöltésére, a hivatásos bírók munkájának megkönnyítésére. A következőkben Gonda Dezső szavai alapján kísérlem meg összefoglalni, miből állt össze az esküdtbíráóság különleges szerepe.¹⁷ Először is a polgárok bíráskodása egyfajta garancia arra, hogy a büntetőhatalmat ne lehessen a polgárok ellen felhasználni. Az esküdtszék a tagok folytonos változásával kevésbé megvesztegethető, valamint függetlenebb az állami hatóságoktól és magától a kormánytól is. Ezen túl az esküdtbíráskodás szélesebb körben tájékozódik az adott ügy felől, több különböző gondolkodást egyesít, köszönhetően az esküdtek eltérő társadalmi csoportjának, neveltetésének. Az esküdtszék szorosabb kapcsolatban van a mindennapokkal, az esküdtek maguk is részei a valóságnak, annak a világnak, ahonnan az adott bűncselekmény is származik. Ezáltal a büntett társadalmi súlya is közvetlenebb, mivel mind az

esküdtek, mind az elkövetők ugyanabból a társadalomból emelkedtek ki. Ennek köszönhetően az esküdtszék komolyabban veszi döntését, jobban beleéli magát a vádlott helyzetébe, mivel úgy érzi, egy másik nap helyzete könnyen lehet hasonló a vádlott pozíciójához. Az esküdtszék nincs befásulva az ítélezésbe, érdeklődőbb és elfogulatlanabb. Míg a társadalom fejlődése folyamatos változásokon alapul, a büntetőtörvények állandóak, változatlanok, így tehát az esküdtszékre hárul a feladat, hogy kitöltse a kettő közti hézagot. Mondhatjuk, hogy „*az esküdtszék a többi bünvádi biztosítéknak biztosítója*”, mivel megvalósítja többet között a szóbeliség, a bizonyítékok szabad mérlegelésének, valamint a nyilvánosság elvét is.

Az esküdtbíráóságok mindezek pozitív tulajdonsága is kevés volt azonban ahhoz, hogy Magyarországon tartósan fennmaradjon a törvénykezés ezen fajtája. Hatáskörük egyre inkább szűkült, az 1913:34. törvénycikk elvonta tőlük a királyság elleni bűncselekmények esetén való eljárást, míg 1919-ben egy miniszterelnöki rendelet ugyan csak felfüggesztette működésüket, visszaállításukra azonban már soha nem került sor. Glaser német jogtudós szerint: „*Az esküdtbíráóságok legnagyobb értéke abban rejlik, hogy megosztja a bírói hatalmat állandó szakképzett és az állampolgárok sorából bírói tisztségre hivatott, feddhetetlen előéletű férfiak között.*” Hiszen a törvények feladata a fennálló jogrend, valamint a társadalom egészének védelme, és hogyan tudná ezt jobban megvalósítani, mint magának a társadalomnak a jogvédelemben történő bevonásával.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ ANTAL Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900). Szeged, 2006, Agapé Kiadó. 176. o.

² ANTAL 2006, i.m. 178. o.

³ STIPTA István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998, Multiplex Media Kiadó. 133. o.

⁴ ANTAL 2006, i.m. 184.o.

⁵ STIPTA 1998, i.m. 135. o.

⁶ RÉŐ Ensel József: Az esküdtszék Magyarországon. Pest, 1867, Heckenast Gusztáv. 15. o.

⁷ RÉŐ 1867, i.m. 6. o.

⁸ RÉŐ 1867, i.m. 6. o.

⁹ STIPTA 1998, i.m. 137. o.
Az esküdtbíráóságokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikk 4.§

¹⁰ DR. LUKÁTS Adolf: Az esküdtbíráóság. Budapest, 1910, Grill Károly Könyvkiadóvállalata 34-36. o.

¹¹ a kizáró okokat lásd: Az esküdtbiróságokról szóló 1897. évi XXXIII. törvénycikk 5. § - 7. §

¹² MEZEY Barna (szerk.): A magyar jogtörténet forrásai. Budapest, 2006, Osiris Kiadó. 698-700. o.

¹³ GONDA Dezső: A polgár mint esküdt. Budapest, 1900, Singer és Wolfner könyvkiadó. 22. o.

¹⁴ ANTAL 2006, i.m. 200. o.

¹⁵ DR. LUKÁTS 1910, i.m. 51-52. o.

¹⁶ STIPTA 1998, i.m. 137-138. o.
a teljes felsorolást lásd: A bünvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897. évi XXXIV. törvénycikk 15. §

¹⁷ GONDA 1900, i.m. 12-17. o.

FILMAJÁNLÓ

Ne bántsátok a feketerigót! /
To Kill a Mockingbird

• 1962 • amerikai filmdráma

[Ajánlja: Sall Zsófia]

A *Ne bántsátok a feketerigót!* című amerikai filmdráma Harper Lee regénye alapján készült 1962-ben. A történet az 1930-as években, Alabama állam egy kis, unalmas városában játszódik, ahol Atticus ügyvéd (Gregory Peck) élte gyermekeivel hétköznapi életét, míg nem elvállalt egy igen különös, s nagy közfelháborodást keltő esetet. Egy színes bőrű férfit vádoltak egy fiatal fehér nő megerőszakolásával, s az ügyvéd tudta, hogy szinte lehetetlen feladatra vállalkozik. Éppen ezért, hiába sikerült a bizonyítási eljárásban mindenki számára világossá tenni a férfi vétlenségét, az esküdszék mégis bűnösnek ítélte őt, ami igencsak várható végkimenetel volt egy déli államban. A film témája az erőszak és a faji megkülönböztetés, de miután mindezt az ügyvéd lányának narrációjában hallhatjuk, így az ő ártatlanságának elvesztése is a központban áll. Egy fiatal lány nézőpontjából követhetjük végig, amint ő először szembesül a rasszizmussal, majd a világban rejlő igazságtalansággal. Mindennek ellenére a film atmoszférája eltér a hasonló témájú művek erőszakos, érzelmekre játszó hangulatától, talán éppen azért, mert itt egy sokkal szeplőtlenebb világnézettel találkozunk. A film több Oscar-díjat is nyert, s a könyv, amely alapján készült az angolszász területeken sokáig kötelező olvasmány volt. Bár mindkettőt rengeteg kritika érte, többek között magával a rasszizmus bemutatásával kapcsolatban is, mégis mindenkinek ajánlom, mert jelentős témákkal foglalkozik és a törvényesség igazságtalanságaira mutat rá.

KÖNYVAJÁNLÓ

Hegymenet – Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon

• 2017 • Urbán László

[Ajánlja: Kovács Ákos]

Szokásunktól eltérően, most nem egy könnyed, ellenben egy igen elgondolkodtató és inspiráló könyvvel készültünk Nektek. Szokták mondani, „történelmi időket élünk”. Számos olyan folyamat zajlik napjainkban a világban, melyeknek vége a jövőbe nyúlik és alapvetően formálhatják át világunkat a 21. század végére. A kérdés, hogy Magyarország milyen szerepet fog betölteni az új világrendben. Mindemelett nemcsak külpolitikai szempontból vet fel kérdéseket a jövő, számos olyan belpolitikai kérdés van hazánkban, melyekre már akár középtávú távon is megoldást kell találni. Hogy csak egy néhányat említek ezek közül, az egészségügy helyzete nem túl biztató sem infrastruktúra, sem humánerőforrás tekintetében. Idők kérdése, hogy meddig lehet a mostani rendszert fenntartani. További ilyen terület az oktatás, melynek nagyon komoly megújuláson kellene átmennie, hogy versenyképes tudást adjon a jövő generációk kezébe. Az elvándorlás is egy fontos probléma, hiszen a fiatalok inkább külföldön – leginkább Nyugat-Európában – képzelik el jövőjüket, ahol kedvezőbb bérezéssel, kiszámíthatóbb munkakörülményekkel tudnak kalkulálni, közben azonban komoly munkaerőhiány keletkezik hazánkban. A klimatikus változások hatására alternatív energiaforrásokat kellene keresni, illetve csökkenteni kellene energiafüggőségünket Oroszországtól. Mi erre a megoldás? A könyv neves szakembereket vonultat fel, akik igyekeznek válaszokat keresni a mai magyar társadalmat érintő fontos kérdésekre a teljesség igénye nélkül. Azt elárulhatom, hogy a könyv néhol illúziókat rombol le, néhol elképzeléseket vázol fel, van, ahol pedig pontos megoldási javaslatokat kapunk. Egy bizonyos: a könyv célja a közös gondolkodásra sarkallás, ami a mai magyar közbeszéd állapotát tekintve nagyon fontos lenne.

Bemutakozik a MÁJT TDK

Írta: BARKÓCZI DÁVID, NAGY VIRÁG ESZTER

Kedves Hallgatótársaink! Ebben a rövid összefoglalóban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Nektek a Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva Titeket a csapatunkban való minél aktívabb részvételre.

Az egyre növekvő hallgatói létszám következtében meglehetősen nehéz megtalálni az egyetemen azt a közeget, amely egyaránt ösztönöz minket tudományos fejlődésre és biztosít számunkra otthonos környezetet. Erre kínálnak számotokra megoldást Karunk tudományos diákkörei, így az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók számára a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK). A TDK több mint harminc éves múltja tekint vissza, s az első éves hallgatók körében nagy népszerűségnek örvend. Közösségünk két okból is speciális helyzetben van: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákélettel kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tantárgy alapozó jellege és kétszemeszteres oktatása behatárolja az általunk megszólítandók körét.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseink alkalmával érdekes és sokszor tanulságos előadásokat hallgathattok, illetve lehetőségek nyílnak a kar oktatóival, valamint a szakma legjelesebb képviselőivel való személyes megismerkedésre, konzultációra és kötetlen beszélgetésre. Programjaink keretében nem csupán átfogó ismereteket szerezhettek, hanem az alkotmány- és

jogtörténet olyan részterületeivel is megismerkedhettek, amelyekre nem nyílik lehetőségek az egyetemi oktatás tantervi keretei között. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthettek.

Csapatunk örömmel segíti az olyan lelkes hallgatókat, akik egy-egy területtel áthatóbban kívánnak foglalkozni, emellett lehetőséget biztosítunk nekik tudományos cikkeik, valamint kutatási eredményeik a folyóiratunkban való megjelentetésére. A bátrabbak minden évben próbára tehetik tudásukat a YOU MÁJT WIN tanulmányi versenyen, amely idén tavasszal immáron kilencedik alkalommal került megrendezésre. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha fél éves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majitdk@icloud.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

Figyeld programjainkat és a Joghistoria aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistoria hivatalos Facebook-oldalán!

Látogatás a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben

Írta: BARKÓCZI DÁVID

2017. november 3-án a Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti Tudományos Diákkör demonstrátorai, illetve a programra jelentkező hallgatók Kecskemétre, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet II. számú (Wéber Ede utcai) objektumába látogattak.

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet hazánk egyik legismertebb bv. intézménye. Egyfajta időutazásnak felel meg kecskeméti börtön I. számú (Mátyási utcai), majd a II. számú (Wéber Ede utcai) részlegének meglátogatása. A kétségtelenül meglévő kontrasztban egyben fellelhető a hazai büntetés-végrehajtás kettőssége is: egyrészt a több mint száz esztendő, zsúfolt börtön, másrészt a korszerű, európai színvonalú, egyszemélyes elhelyezést, a fogvatartottaknak privát szférát biztosító, kiscsoportos foglalkozások helyszínéül szolgáló közös helyiségeit is magában foglaló modern intézet. A Mátyási utcai és a „félíg nyitott” börtön átadása között több, mint kilencven év telt el. És ez a csaknem évszázadnyi időtávlat nem csupán a modernebb, szebb épületekben, hanem a fogvatartás körülményeinek változásaiban is megmutatkozik. A 19-20. század fordulójának hazánkban tapasztalható börtönépítési lendülete hosszú időre megtört, évtizedekig alig született új bv-intézet. A kecskeméti beruházás-sorozattal a magyar börtönökben egy megújulási folyamat vette kezdetét. A Wéber Ede utcai egységben három olyan részleg („félíg nyitott börtön”, fiatalkorúak regionális bv-Intézete, anya-gyermek részleg) kezdte meg működését, amely avatásakor példátlan volt a maga nemében a hazai büntetés-végrehajtásban.

Az intézet reintegrációs tisztje elsőként az intézet fogadótermébe vezetett minket, ahol részletesen halhattunk tőle az börtön történetéről és szervezeti felépítéséről, emellett kötetlenül kérdezhettünk a

fogvatartottak mindennapjait érintő témákról és az egyes rezsimok részletszabályairól is.

Az intézetben elsőként a 14-21 éves fiatalkorú fiúk, illetve lányok elhelyezésére szolgáló két, pavilonszerűen megépített épületegyüttest tekintettük meg. Itt bejártunk néhány zárkát, a közösségi tereket, a közös konyhát, valamint az osztálytermeket. Megtudtuk, hogy a fiatalkorúak esetében elsősorban az általános iskola befejezésére, illetve elvégzésére van lehetőség, de néhányan szakmát (szobafestő-mázoló, kőműves) is tanulnak az intézet falai között. Jártunk abban a különleges helyiségben is, ahol terápiás célból a fiatalkorúak különböző kisállatokat (főként díszmadarakat) tarthatnak és gondozhatnak. Ezt követően az országos szinten egyedülálló anya-gyermek körletet jártuk végig, ahol megnézhattuk az orvosi rendelőt, a közösségi tereket, a konyhát, valamint néhány lakóhelyiségbe is betekinthettünk. E részlegbe az ország egész területéről olyan nők kerülnek gyermekeikkel együtt elhelyezésre, akik már várandósan kerültek be a büntetés-végrehajtás rendszerébe, vagy a fogvatartás ideje alatt estek teherbe. A részleg egyidejűleg 20-22 anya és gyermeke befogadását tudja biztosítani. Az anyák a várandósság alatt és azt követően minden orvosi segítséget megkapnak, s a tököli rabkórházban lezajlott szülés után Kecskeméten gyermekeik 1 éves koráig töltik büntetésüket. Ezt követően a gyermekek a családdhoz vagy az állami gyermekgondozás rendszerébe kerülnek, az anyákat pedig átszállítják az ország valamely női fogvatartottakat (is) elhelyező bv-intézetébe (pl. Eger, Kalocsa, Márianosztra). Ezt követően körbejártuk az intézet szépen

gondozott udvarát, ahol a fogvatartottak által működtetett faiskola is működik. Végül a „félíg nyitott börtön” épülete következett. Utóbbi lényege, hogy a felnőtt korú, jó magaviseletű, megbízható és a büntetés-végrehajtási személyzettel együttműködő, enyhe fokozatú rezsimbe tartozó fogvatartottak az intézet meghatározott területein szabadon közlekedhetnek és mozoghatnak (az egyszemélyes elhelyezést biztosító ún. lakószobák ajtaja napközben nyitva van), emellett pedig munkavégzés céljából a városba, illetve az intézet közelében lévő üzemekbe egyedül, kíséret nélkül kijárhatnak. Azt is megtudtuk, hogy valamennyi elítéltnak lehetősége van az intézet területén elhelyezkedő mosodában dolgozni, valamint bizonyos időszakonként a hazalátogatás is engedélyezett számukra. A „félíg nyitott börtön” konstrukciója Nyugat-és Észak-Európában már hosszú ideje jól működik, hiszen a fogvatartottak jóval emberségesebb

és élhetőbb környezetben vannak elhelyezve, viszonylagos szabadságuk pedig nagyban megkönnyíti az elbocsátás utáni társadalomba való visszailleszkedést. E részlegben lehetőségünk volt megtekinteni néhány lakóhelyiséget, a könyvtárat, valamint a konditermet is.

Az intézetlátogatást követően sort kerítettük még egy gyors kecskeméti városnézésre is.

Azt hiszem, hogy minden résztvevő nevében elmondhatom, hogy a látogatás rendkívül hasznosnak bizonyult mindannyiunk számára, hiszen kiváló és Magyarországon egyedülállónak számító példáját láthattuk a büntetés-végrehajtás jövőjét jelentő tendenciáknak. Közösségünk egyéb programjai mellett a jövőben is tervezi büntetés-végrehajtási intézetek felkeresését, a második félévben Márianosztrára szeretnénk látogatni.

A Magyar Állam-és Jogtörténeti Diákkör II. féléves programterve

Írta: KOVÁCS ÁKOS

Rendkívül sikeres félévet tudhat maga mögött a MÁJT TDK, hiszen a Tudományos Diákkör üléseket kiemelt érdeklődés fogadta. Számos, változatosabbnál változatosabb témában hallhattak magas szakmai színvonalú előadásokat az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók. Célunk, hogy továbbra is ilyen szép számmal jelenjete meg üléseinken, ezért a 2017/2018-as tanév második félévében is izgalmas programokkal várunk Titeket.

A tavaszi félév első, február 21-én tartandó ülésén az évfolyamdolgozat-írás folyamatát és módszerét szeretnénk megismertetni veletek. Az ülés folyamán beszélni fogunk az évfolyamdolgozatra vonatkozó formai követelményekről, a kutatás folyamatáról, a tudományos adatbázisok- és könyvtárhasználat szabályairól, illetve igyekszünk olyan tanácsokkal szolgálni, melyek hozzásegítenek Titeket a sikeres évfolyamdolgozat-íráshoz. 2017 a reformáció éve volt, emiatt kerül bemutatásra a Völgyesi Levente Tanár Úr és az általa meghívott előadók által február 28-án „A reformáció jogtörténetre gyakorolt hatása” című előadás. Március 7-én Horváth Attila Tanár Úr politikai vicceken keresztül mutatja be a 20. századi Magyarországot. A 19. század végén, az 1882 és 1883 között lezajlott tiszaezlári pert

rendkívül súlyos közéleti és politikai viták követték. A per komoly hatással volt az antiszemitizmus alakulására és talán előrevetítette a XX. század vészterhes eseményeit. Március 14-én Képeßy Imre Tanár Úr fog beavatni minket az izgalmas és szövevényes ügy minden részletébe. Március 15-én a Magyar Állam-és Jogtörténeti Tanszék demonstrátorai a gödöllői királyi kastélyba látogatnak. A hónap utolsó ülését a kommunista diktatúráról Zinner Tibor fogja tartani. Április a TDK életében a külsős programok helyszíne lesz, hiszen terveink szerint ellátogatunk az Alkotmánybíróságra, a kecskeméti Mercedes-gyárba, valamint a Márianosztrai Fegyház és Börtönbe is. Végül elképzeléseink szerint idén is megrendezésre kerül tanszékünk tanulmányi vetélkedője, mely minden évben kiemelt népszerűségnek örvend. A YOU MÁJT WIN versenyre azon hallgatók jelentkezését várjuk, akik mélyebben érdeklődnek az alkotmány- és jogtörténettel. A legjobbak jutalma idén is a kollektív megajánlott jeles érdemjegy lesz.

Reméljük sikerült felkeltenünk érdeklődéseteket! Ebben a tanévben is kívánunk Nektek sok szerencsét és kitartást, egyúttal gratulálunk a sikeres vizsgaidőszakhoz is!

A Magyar Alkotmány-és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majjtdk@icloud.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

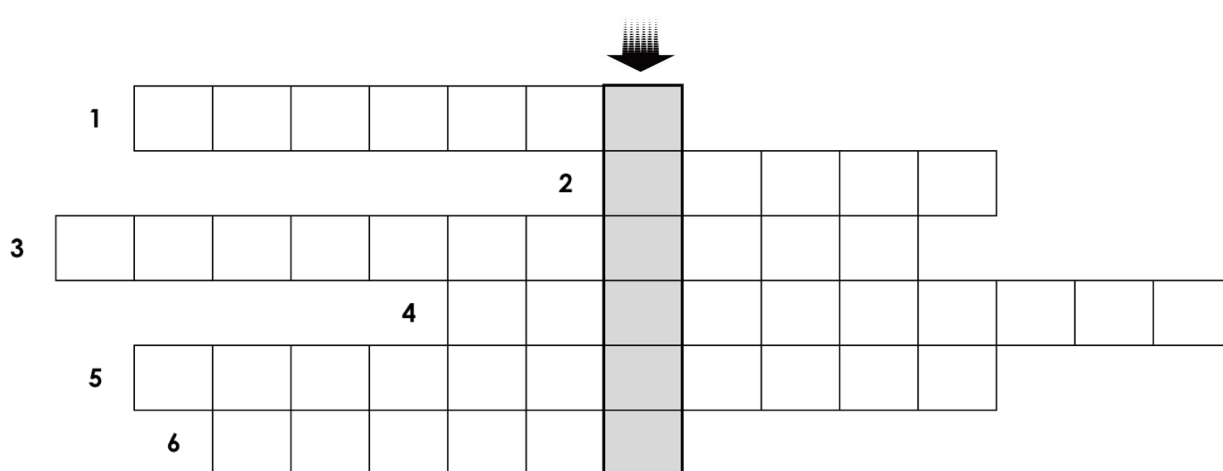
Figyeld programjainkat és a Joghistoria aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistoria hivatalos Facebook-oldalán!

[alkotmány- és jogtörténeti rejtvény]

Készítette: ZANÓCZ GRÉTA

Az Alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt elsősorban az első évfolyamos hallgatóknak szánjuk azzal a céllal, hogy felfrissítsük alkotmány- és jogtörténeti ismereteiket, s ezáltal hozzájáruljunk a sikeres kollokvium, illetve alapvizsga teljesítéséhez. A feladat a magyar alkotmány-és jogtörténet tankönyvek segítségével könnyen megoldható.

A feladvány megfejtéséhez csupán annyit kell tennetek, hogy a számozott vízszintes sorokba beírjátok a hozzájuk tartozó meghatározások eredményét (az „X” jel szóközt jelöl). Ha minden sort helyesen kitöltöttetek, a szürkével jelölt főszlopban fentről lefelé olvasva megkapjátok a rejtvény megoldását, amelyet **2018. március 15-ig** elküldhettek a **joghistoria@gmail.com** e-mail címre. A helyes megfejtést beküldők között értékes könyvjutalmat sorsolunk ki.

1. A legfőbb politikai hatalom birtokosa vagy reprezentánsa egy adott államban.
2. Horvát rendi gyűlés elnevezése.
3. A vármegyék jövőjéről folyó viták keretében Eötvös József ezt az álláspontot képviselte.
4. A kormányakaratnak ellentmondó ellenzéki képviselők oppozíciója, megvalósulhat erőszakosan és "agyonbeszéléssel" is.
5. Az 1848: 18. tc.-ben részletesen szabályozott bűncselekmény, oka a a sajtóba vetett közbizalom és részletes tájékoztatásra való igény, így az állam köteles azokat szabályozni.
6. 6.A *ius* latin kifejezés magyar megfelelője.

2017 áprilisi számunk alkotmány- és jogtörténeti rejtvényének megfejtése: **RECEPCIÓ.**

ELTE **ÁJK**
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu